له (ډاکټر طارق رشاد) سره چې پیاوړی او نومیالی لیکوال، تکړه شاعر، ژباړونکی او هڅاند څېړونکی دی، د فوتوریسم د نړېوال ښوونځی په تړاو ځانګړې مرکه

مرکوال: انجنیر عبدالقادر مسعود

یو پیاوړی نوښتګر لیکوال او څېړونکی هغه څوک دی چې د علمي اصولو، اصالت، انتقادي فکر او نوښت پر بنسټ خپلې لیکنې وړاندې کوي. د هغه آثار یوازې د معلوماتو ټولګه نه وي، بلکې د نویو نظریاتو، ژور تحلیل او مستندو پایلو

له لارې د پوهې په پراختیا کې مهم رول لوبوي. د داسې شخصیت علمي او مسلکي ارزښت د څېړنیز صداقت، فکري خپلواکۍ، ادبي ځواک، او د ټولنې پر علمي او فرهنګي پرمختګ د اغېز له مخې څرګندېږي.

ښاغلی ډاکټر طارق رشاد هغه پیاوړی لیکوال دی، چې په خپلو څېړنو کې ژوره پوهه، د علمي سرچینو د کارولو وړتیا، او د استدلال ځواک لري. دی په خپلو لیکنو او څېړنو کې نوي لید توګي، تازه لیدلوري او اصیل اندوفکر وړاندې کوي، نه دا چې یوازې د نورو نظریات تکرار کړي. دی د څېړنې په بهیر کې علمي میتود، کره سرچینې، دقیق تحلیل او منطقي پایلې کاروي. د ده د لیکنو او څېړنو ژبه روانه، علمي، ادبي او د لوستونکو له کچې سره مناسبه ده. د بیان وضاحت، د افکارو تسلسل او د موضوع منظم تنظیم د ښاغلي ډاکټر رشاد د ځواک نښه ده. دی هغه نوښتګر لیکوال او څېړونکی دی چې یوازې معلومات نه راټولوي، بلکې تحلیل، پرتله، نقد او ارزونه هم کوي او خپلواک نظر وړاندې کوي. د هغه لیکنې د زده‌کوونکو او لوستونکو لپاره ګټورې او د علمي پرمختګ او پراختیا، فرهنګي ودې او ټولنیز پوهاوي په برخه کې ګټور او اغېزناک ارزښت لري.

ښاغلي پوهاند استاد محمد بشیر دودیال، چې د علم، ادب او فرهنګ په غوړېدلي ډګر کې پیاوړی ادیب، کیسه لیکونکی، نوښتګر څېړونکی او وتلی لیکوال دی په خپله یوه لیکنه کې د ښاغلي ډآکټر طارق رشاد په تړاو داسې وایي:

((د ادب او ادبیاتو نړۍ پراخه او ډېره په زړه پورې ده. په دې لوی ډګر کې یو هم ادبی مکتبونه دي. ادبی مکتبونه پېژندل او ورباندې پوهېدل هم د ادبیاتود تاریخ، هم د ادبی تحقیق او هم د تخلیق له پلوه مهم دي. له نېکه مرغه دا دی زموږ په دې مرکه کې ښاغلي داکترصاحب طارق رشاد یو بل ادبی نړیوال مکتب(فوتوریزم)

معرفی کړ. د ښاغلی ط. رشاد قلم دی پیاوړی وي. داکترصاحب لکه د نورو برخو په شان د ادبیاتو؛ په تېره د ادبي مکتبونو په هکله ډېر عملي او جامع معلومات لري . د فوتوریزم په اړه په دغه مرکه کې د دغه جالب ادبي مکتب، بېلګې او نامتو لیکوال، نامتونښېرونه او د فوتوریزم ځانګړنې په خورا علمی او مستند ډول معرفي شوي دي. د داکترصاحب لوی کمال دا دی چی نړیوال ادب سره پوره اشنایی لري او ماخذ یې انګلیسی معتبر منابع دي. دفوتوریزم د مکتب او ادبي ایجادیاتو او د هغو د نامتو لیکوالو او آثارو په اړه ډېر نوي او په زړه پورې معلومات او مستند مثالونه په دغه مرکه کې شته. دا هغه څه دي چې تراوسه موږ پښتو لیکنو کې ډېر لږ ورسره مخامخ شوي وو.

د داکترصاحب طارق رشاد دا لیکنه به د ځوانانو لپاره نه یواځې نوې او د په زړه پورې وي، بلکې دغه نسبتاً نوی ادبی مکتب به ډېر ښه وپېژني. د داکتر صاحب لیکنه کې انګلیسي اصطلاحات موضوع نوره هم روښانه او پوره مدللــه کوي. داکتر صاحب په دري، پښتو، هالندي او انګلیسي ژبو مسلط او د همدغو ژبو له ادبیاتو سره پوره آشنا دی. په ډېر ښه ډول یې د دغو ټولو ژبو پانګه سره تلفیق کړې ده او د فوتوریزم مکتب یی راته تشریح کړی دی.

ادبی مکتبونه له د رنګارنګ ګلانو باغچې دي، هر لیکوال یو ګل او هره باغچه یو ادبي مکتب او ټول یې بیا یو ګلستان دی. د ټولو لیدل موږ ته د ښایست راز راز اړخونه را پېژني.))

په رښتیا سره چې ښاغلی ډاکتر طارق رشاد د لوړ او غښتلي استعداد، پراخ لید، اوچت قلم او د وطني، ملي، انساني ارمان څښتن دی. دی زړه سواندی، خواخوږی، مهربان او متواضع شخصیت دی، له خپلو ملګرو، دوستانو او یارانو سره او له هېواد او هېوادوالو سره ژوره مینه لري.

همداسې ښاغلی علم ګل سحر، چې د پښتو ادب په غوړېدلي ډګر کې هڅاند او مخکښ لیکوال، شاعر، کیسه او داستان لیکونکی دی، په خپله یوه لیکنه کې د ښاغلي طارق رشاد د علمي او ادبي ستړې په تړاو داسې وايي:

((ډاکتر طارق رشاد د یو تکړه لیکوال، څېړونکي او وتلي فرهنګي شخصیت په حیث د افغانستان په علمي کړیو کې ځانګړی مقام لري. د هغه څېړنې او لیکنې د پښتو ادبیاتو، کلتور او تاریخ په ژورتیا رڼا اچوي.

ساده او مینه ناک کلام لري، د هغه د شخصیت تر ټولو ښکلې ځانګړنه د هغه تواضع، نرمه لهجه او صمیمي چلند دی.

ډاکټر صاحب رشاد د افغانستان او سیمې د ستر لیکوال اکادیمیسن علامه عبدالشکور رشاد زوی دی، د علامه رشاد له څو ساعته ملاقات او مجلس څخه ډېر څه زده کیدل، دی چې د دې ستر شخصیت په کورنۍ پورې تړاو لري او د دغه لوی انسان په لاس روزل شوی دی، طبعي ده چې له هغه یې ډېر فیض وړی دی.

ډاکترصاحب رشاد د افغان ځوان نسل په روزنه او هڅونه کې بېساری رول لوبولی دی.

په خپلو لیکنو کې یو بې پرې، دقیق او ژور لیدلوری لري. د محترم رشاد صاحب په لیکنو کې تل د ملي هویت، ژبني اصالت او کلتوري بډاینې درد او مینه ښکاري.

ډاکتر صاحب طارق رشاد پخپلو ارزښتناکو لیکنو سره د پښتو ادب او فرهنګ بڼ سمسور ساتلی دی. د داسې شخصیتونو شته والی د یوې ټولنې د ژوندي پاتې

کېدو او فکري پرمختګ تر ټولو لویه شتمني ده. ډاکتر صاحب رشاد ته د افغاني فرهنګ او ادب د لا زیاتو خدمتونو په لاره کې د نورو بریاوو هیله کوم.))

د ادب او فرهنګ درنو او پتمنو مینه والو، ما د ښاغلي ډاکټر طارق رشاد د پوره پېژندګلوي په تړاو له ده سره یوه ځانګړې مرکه جوړه کړې ده، چې ستاسو د علم او ادب درنو مینه والو پام ورته راګرځوم.

ګران ډاکټر طارق رشاد صاحب زما سلامونه او پېرزوینې ومنئ، اجازه راکړئ چې خپلې پوښتنې پیل کړم.

ګران مسعود صاحب ډېره مننه. زه هم تاسو او ټولو مینه والو ته سلامونه وړاندې کوم او ستاسو په خدمت او چوپړ کې یم.

***

مسعود: تاسو ادبیات څنګه راپېژنئ؟ د نړۍ د اغېزمنو او ارزښت لرونکو پېژندل شوو پخوانیو ادبي ښبیرونو(اثارو) او پېژاندو لیکوالو په اړه یې څه اند لرئ؟

ډاکټر رشاد: زما په اند، ادبیات د انساني روح، فکر، احساس او تخیل هغه هنري هنداره ده چې د زمانې، ټولنې او انسان د دنني نړۍ رنګونه پکښې لیدل کیږي.

ادبیات یوازې د تورو ښکلی ترتیب نه دي بلکې د انسان د ژوند د تجربو، ارمانونو، دردونو او هیلو هنري بیان دي. هر ملت خپله تاریخي حافظه، کلتوري ارزښتونه او معنوي پانګه د ادبیاتو له لارې راتلونکو نسلونو ته سپاري.

د نړۍ ستر ادبي آثار لکه د هومر «ایلیاد» او «اوډیسي»، د دانته «الهي کمېډي»، د شکسپیر ډرامې، د ګویټه «فاوست»، د تولستوی او داستایفسکي

ناولونه، او د خوشحال خان خټک، رحمان بابا، حمید مومند ، حافظ او مولانا شعري اثار نه یوازې د خپلو ملتونو استازیتوب کوي بلکې د بشریت ګډ معنوي میراث ګڼل کېږي. د دغو اثارو لوی ارزښت په دې کې دي چې د انسان د وجود تلپاتي پوښتنو ته هنري او فکري ځوابونه وړاندې کوي.

نو ویلای سو چي ادبیات د یوې ټولنې د رواني حالت هینداره ده، کله چې یوه ټولنه په کړکېچ کې وي نو د هغې ادبیات غمجن، تیاره او له نیوکو ډک وي او کله چي ټولنه خوشاله وي نو ادبیات یې له ږوږ (شور)، خوښۍ او هیلو ډک وي.

دغه راز، ادبیات د انسان هغه رازونه هم څرګندوي چي په ورځني ژوند کې یې نه سي ویلای خو شاعر یا لیکوال یې په هنري بڼه رابرسېره کوي.

سربېره پر دې، ادبیات د تاریخ ثبتولو یوه هنري لاره هم ده ځکه چي ډېرې تاریخي پېښې چي په رسمي کتابونو کې نه دي راغلي هغه د شعرونو، ناولونو او داستانونو له لارې ژوندۍ پاتې سوي دي د بېلګې په توګه، د فردوسي «شاهنامه» یوازې یو شعري اثر نه دی، بلکې د دې سیمې د پخوانیو اتلانو او جنګونو یو هنري تاریخ هم دی.

مسعود: د ادبي ښوونځي(مکتب)او ادبي سبک تر منځ توپیر په څه کې دی؟ ستاسو لید او اند په دې تړاو څه دی؟

ډاکټر رشاد: ادبي مکتب او ادبي سبک که څه هم سره نژدې مفاهیم دي خو بشپړ یو شی نه دي ځکه ادبي مکتب د لیکوالو، شاعرانو او هنرمندانو هغه فکري او هنري خوځښت ته ویل کېږي چي د ځانګړو اصولو، نظریاتو او مشترکو موخو پر بنسټ رامنځته سوي وي لکه رومانتیزم، ریالیزم، ناتورالزم، سمبولیزم او فوتوریزم.

خو سبک بیا د یوه لیکوال یا شاعر ځانګړې طریقه، ژبه، بیان، تخیل او هنري ځانګړتیاوې دي. کېدای سي چي څو لیکوالان د یوه مکتب پیروان وي خو هر یو بېل سبک ولري. د بېلګې په توګه ټول رومانتیستان یو مکتب لري، خو د ویکتور هوګو سبک د لامارتین له سبک څخه توپیر لري.

د دې ترڅنګ، یو بل مهم ټکی دا دي چي سبک د زمانې او ځای له مخې هم بدلېږي، یو شاعر په ځوانۍ کې یو سبک لري او په پوخوالي کې بل سبک. همدا راز یو لیکوال کېدای سي په نثر کې یو سبک ولري او په نظم کې بل، نو ځکه سبک د شخصیت، ذهنیت او تجربو له پخوالي سره تړاو لري خو مکتب بیا ټولیز او جمعي ماهیت لري.

د دې ترڅنګ یو بل توپیر یې دا دي چي مکتب د یوې ټولنې د فکري جریان استازیتوب کوي ، خو سبک د یو هنرمند د شخصي نخښې په توګه پېژندل کېږي د بېلګې په توګه د صوفي شاعرانو مکتب د عرفان او عشق پر محور رامنځته سوی خو د مولانا سبک د جامي او عطار له سبک څخه بېل دی که څه هم ټول د صوفي مکتب یا صوفیزم پیروان ول او همداسي رحمان بابا او حمید مومند.

مسعود: د هیڅ ادبي ښوونځی رامنځته کېدنه ناڅاپي او پرته له سریزې نه وي، د هر یوه ډېری نښې د پخواني پېر په ادبي ښنیرونو (اثارو) کې موندل کېدای شي چې د ادبي مکتبونو د پیدایښت، جوړېدنې، بدلون، ودې، پرمختګ او د له منځه تللو لامل ګرځي، په دې اړه ستاسو علمي ارزونه څه ده؟

ډاکټر رشاد: بېشکه چي هیڅ ادبي مکتب له تاریخي، فکري او ټولنیزو شرایطو څخه بېل نه راټوکېږي. هر مکتب د مخکنیو فکري جریانونو د دوام، مخالفت یا

بدلون پایله وي. کله چي په ټولنه کې سیاسي، اقتصادي، فلسفي او کلتوري بدلونونه راځي نو ادبیات هم ورسره بدلېږي او نوي مکتبونه زېږي.

د بېلګې په توګه، رومانتیزم د کلاسیکیزم پر ضد راپاڅېد ځکه کلاسیکیزم له منطق، قاعدې او نظم سره مینه لرله خو رومانتیستانو عواطفو، احساساتو، طبیعت او انفرادیت ته لومړیتوب ورکړ. ریالیزم بیا د رومانتیزم د افراطي خیالپالنې پر وړاندې غبرګون و او غوښتل یې چي ژوند لکه څنګه چي دی همداسې وښیي او ناتورالزم بیا له تصنع پرته د ریالیزم له بطنه راوزېږېد او د ساینس ، طبیعت او چاپېریال پر اغېز یې ټینګار کاوه. فوتوریزم بیا د صنعتي عصر، ماشین، سرعت او نوې نړۍ د روحیې محصول و. نو ځکه، هر ادبي مکتب تاریخي او فکري ریښې لري.

په دې وروستیو کې که موږ د شلمې پېړۍ وروستۍ لسیزې ته وګورو نو د پست‌مډرنیزم مکتب راڅرګند سو چي د مطلقو حقیقتونو او لویو روایتونو پر ضد راپاڅېد او دا هم د هغې زمانې د جنګونو، ټکنالوژۍ او رسنیو د پراخېدو پایله وه. پست‌مدرنیستانو باور درلود چي هیڅ مطلق حقیقت نسته او هر څه د زمانې، ځای او کلتور سره تړاو لري نو ځکه دوی به د یوې پېښې په اړه څو بېلابېل روایتونه وړاندې کول او لوستونکی به یې مجبور کول چي پخپله حقیقت پیدا کړي. دا هم د دویمې نړیوالې جګړې، د ښکیلاک(استعمار) له پای او د رسنیو د پراخېدو یوه سیده او مستقیمه پایله وه.

مسعود: تاسو د فوتوریسم ښوونځی څنګه راپېژنئ او ارزوئ، کوم، چې د شلمې پیړۍ په لومړیو کې یو له ادبي او هنري خوځښتونو څخه وو. د دې غورځنګ مرکز په ایټالیا کې او د روسیې په ګډون په ټوله اروپا کې فعال ول. ښه به وي که د نوموړي مکتب د تاریخ، آر او بنسټ په اړه خپلې ارزونې راسره شریکې

کړئ، چیرته، کله او د چا لخوا جوړ کړای شوی او لمړني بنسټ ایښودونکي يې څوک ول؟

ډاکټر رشاد: فوتوریزم د شلمې پېړۍ د لومړیو کلونو یو له مهمو ادبي او هنري خوځښتونو څخه دی چې په (۱۹۰۹)کال کې د ایټالیا د نامتو شاعر او مفکر فیلیپو توماسو مارینېټي له خوا یې بنسټ کېښېښوول سو.

دغه غورځنګ د پخوانیو دودونو، کلاسیکو ارزښتونو او تاریخي میراثونو پر ضد راپاڅېد او د سرعت، ځواک، ماشین، ټکنالوژۍ او راتلونکي ستاینه يې کوله.

فوتوریستانو باور درلود چې نوی عصر نوي هنر ته اړتیا لري. دوی غوښتل چې ادب، نقاشي، معمارۍ، موسیقي او تیاتر د معاصر صنعتي ژوند له غوښتنو سره سمون پیدا کړي. د دې مکتب لویه ځانګړنه د حرکت، انرژۍ او نوښت ستاینه ده.

د دې ترڅنګ، فوتوریزم یوازې په ایټالیا پورې محدود پاته نه سو بلکې روسی فوتوریزم هم راڅرګند سو چې د ولادیمیر مایاکوفسکي په څېر شاعرانو يې د ژبې او وزن په ماتولو سره انقلابي شعرونه وویل. روسي فوتوریستانو له سیاست سره ډېره لېوالتیا نه لرله خو د هنر د نوي والي په خاطر يې ډېرې هڅې وکړې. حتی په روسیه کې د زاوم(Zaum) ژبې او تجربوي شاعرۍ پلویانو د شعر په بڼه، تلفظ او ژبه کې دومره بدلون راوړ چې عام خلک نه په پوهېدل خو همدغه زړورتیا يې د نوي شعر لپاره لاره هواره کړه.

سربېره پر دې فوتوریزم د نن ورځې پر ډیجیټل هنرونو، اعلاناتو، سینماتوګرافي او حتی د کمپیوټر انیمیشنونو باندې هم غیرمستقیم اغېز کړی دی ځکه نني

هنرمندان له سرعت، ټکنالوژۍ، بصري اغېزو او خو اړخیز هنر څخه کار اخلي هغه شیان چي فوتوریستانو یې ډېر پخوا وړاندوینه کړې وه. حتی د نن ورځې (sciencefiction)ساینسي افسانوي فلمونه او ویډیو لوبې هم د فوتوریستي ذهنیت ثمره ده.

بل مهم ټکی دا دي چي فوتوریستانو د ژبې په حوزه کې هم لوی بدلون راوړ. دوی به د فعلونو زماني ماتولې، نومونه (اسمونه) به یې په ناڅاپي ډول سره نښلول او د اوزانو او قافیې پابندي به یې نه کوله. دوی باور درلود چي شعر باید د ماشین د چټکتیا او د برېښنا غوندې چټک، تېز او بې ځنډه وي.

همدا وجه وه چي د دوی شعرونه ډېر وخت شعارونو او اعلاناتو ته ورته ول.

سره له دې چي فوتوریزم د عصري هنر په وده کې ژور اغېز درلود خو ځیني افراطي سیاسي تمایلات یې لکه له فاشیزم سره نژدېوالی وروسته د نیوکو سبب هم سو خو که له سیاسي اړخه یې تېر سو نو د معاصر هنر او ادبیاتو په تاریخ کې د دې مکتب رول نه سي هېرېدلای، په ځانګړې توګه چي د هنري ازادۍ او نوي والي لپاره یې دروازې پرانیستې. په پای کې فوتوریزم موږ ته دا درس راکوي چي هنر باید د زمانې له روح سره همږغه وي، که نه نو زوړ او بې حسه کېږي.

د دې ترڅنګ، که موږ د فوتوریزم او نني ډیجیټل عصر پرتله وکړو نو ګورو چي د فوتوریستانو ډېرې وړاندوینې ربښتیا سوې دي؛ نن ورځ موږ له مصنوعي ځیرکتیا، مجازي واقعیت او چټکو ټکنالوژیو سره ژوند کوو او هنر یې تر اغېز لاندې راوستی دی خو یو توپیر یې دا دي چي فوتوریستانو ماشین او ټکنالوژي د انسان پر مخ د یو مثالي ځواک په توګه لیده خو نن موږ پوهېږو چي ټکنالوژي دواړه ګټې او تاوانونه لري او هنر باید دا توازن درک او هنري یې وتلي.

مسعود: ویل شوې دي: د فوتوریسم اندېوهه په ناتورالیسم، سمبولیزم او اونانیمیسم کې، او همدارنګه د «نیچه»، «برګسون» او «ژرژسورل» په فلسفي اندونو او افکارو کې ریښه لري. تاسو د فلسفي اندونو او افکارو په رڼا کې په دې اړه څه لید لرئ؟

ډاکټر رشاد: د هر ادبي او هنري غورځنګ تر شا یوه فکري او فلسفي نړۍ لید موجود وي. فوتوریزم هم له دې قاعدې مستثنی نه دی، که څه هم فوتوریستانو د خپل وخت د دودیزو ارزښتونو د ماتولو شعار ورکاوه خو د دوی فکري ریښې د نولسمي پېړۍ په فلسفي او ادبي بهیرونو کې ژورې ښخې دي.

فریدریش نیچه د ځواک، ارادې او فوق الانسان نظریه مطرح کړه. فوتوریستانو له همدې فکره الهام واخیست او د ځواک، ګړندیتوب او عمل ستاینه یې وکړه.

هنري برګسون د حرکت، بدلون او د ژوند دوامداره تحول فلسفه یې وړاندي کړه چې د فوتوریزم د خوځښت او انرژۍ له مفکورې سره بشپړه همږغي لري.

ژرژ سورل بیا د انقلابي عمل، مبارزې او ارادې اهمیت روښانه کاوه چې دا هم د دوی د بنسټیز بدلون سره سمون لري.

له بلې خوا سمبولیزم د هنري بیان نوې دروازې پرانیستې او ناتورالیزم د معاصر ژوند واقعي اړخونه مطرح کړل. فوتوریستانو له دغو ټولو بهیرونو څخه ګټه واخیسته خو خپل مستقل هنري هویت یې هم جوړ کړ.

فوتوریزم له ناتورالیزمه دا فکر اخیستی چې هنر باید د ژوند له حقیقي حالاتو سره تړلی وي او له سمبولیزمه یې دا زده کړل چې کېدای سي د یوې خبرې تر شا بله معنی او یا مفهوم هم پټ وي. خو فوتوریستانو دغه دواړه له یو بل سره ګډ کړل

او یو نوي څه یې جوړ کړل چې هغه د "ماشیني ژوند" ستاینه ده. دوی ویل چې نړۍ نوره هغه پخوانۍ نړۍ نه ده چې ناتورالیستانو انځوروله بلکې دا د برق او اوسپنې نړۍ ده او هنر باید دا نوې ښکلا وښیي. د برگسون خبره هم دې ته ورته ده چې ژوند یو بهېدونکی سیند دی نه ولاړ نو فوتوریستانو هم دا بهېدل د خپل هنر بنسټ وګاڼه.

مسعود: فوتوریسم د ایټالیا په میلان کې جوړ شوی دی، خو د جوړولو سند یې په پاریس کې خپور شوی دی. « فیلیپو توماس مارینتي»، چې ایټالیایي شاعر، لیکوال، ډرامه لیکونکی او موسیقي پوه وو، د دې مکتب بنسټ ایښودونکی دی. د فوتوریسم منشور یا بیانیه د فبروري په(۲۰) د "فیګارو" ورځپاڼې په لومړي مخ کې خپور شو. د (۱۹۰۹) د منشور یا بیانیې له خپریدو وروسته فوتوریسم په اروپا او روسیې کې د مخکښو هنري حلقو له لارې د لیوالتیا او هرکلي سره مخامخ شو. تاسو د دې بیانیې موخه، منځپانګه، موضوع، مضمون او پیغام څنګه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: د (۱۹۰۹)ز کال د فبرورۍ پر شلمه نېټه چې د فلیپو توماسو مارینېټي(F.T.Marineti) (۱۸۷٦ - ۱۹۴۴ ز) فوتوریستي مانیفیسټ یا

منشور په یوولسو مادو کې د فرانسې په مشهوره ورځپاڼه «لو فیګارو»

(Le Figaro) کې خپور سو او وروسته د هغه ژباړه د میلان د شعر

(Poesia)د مجلې په وروستۍ ګڼه کې خپور سو او دا هغه مجله وه

چې مارینېټي په (۱۹۰۵) ز کال کې بنسټ ایښی و خو په حقیقت کې د معاصر هنر په تاریخ کې یوه نوې مرحله پیل سوه.

دا مانیفست یا منشور ځکه لومړی ځل په پاریس کې خپور سو چې پاریس هغه مهال د هنر او ادب پلازمېنه وه او مارینېټي غوښتل چې هلته خپل بږغ پورته کړي ځو نړۍ یې واوري.

د دې منشور تر ټولو په زړه پورې خبره دا وه چې هغه د "تیزرفتاره موټر" ستاینه د "ساموتراسي وزر لرونکې" (یوه پخوانۍ یوناني مجسمه) څخه ښه وبلله. دا یو ډول بږغ و چې ویل یې: "پخواني بتان مات کړئ، راتلونکی زموږ دی!" خو زما په اند، د دې منشور یو کمزوری اړخ دا و چې له هنر سره یې سیاست ګډ کړ او وروسته فوتوریزم د فاشیستي نظام له خوا وکارول سو چې دا د هغه د هنري پیغام داغ سو.

خو د دې مانیفست اساسي پیغام د پخوانیو دودونو، موزیمونو، کتابتونونو او محافظه کاره فرهنګي ارزښتونو پر ضد بغاوت و. مارینېټي باور درلود چې نوې نړۍ باید نوی هنر ولري. هغه د ماشین، موټر، الوتکي، صنعت، چټکتیا او ښاري ژوند ستاینه کوله.

دغه وینا د هنري انقلاب یو ډول اعلامیه وه، که څه هم دهغې ځیني افراطي نظریې نن ورخ د نقد وړ ګڼل کیږي خو په خپل وخت کي یې د اروپا هنري فضا ولړزوله او د نوښت لپاره یې لاره هواره کړه.

مسعود: فوتوریسم تر ټولو انساني او پرمختللی غورځنګ وو، چې د معاصرې نړۍ په ادب او هنر کې یې ژور بدلون رامنځته کړ. د فوتوریسم نوموتي او مخکښ ادیبان او شاعران څوک ول؟ که د نوموړو د اغیزمنو نښیرونو(اثارو) په تړاو یې یو څه رڼا واچوئ.

ډاکټر رشاد: د فوتوریزم تر ټولو مشهور او اغېزناک شخصیت فیلیپو توماسو ماریني‌تیي (F.T.Marineti)دی،چې نه یوازې شاعر او لیکوال وو، د دې غورځنګ بنسټګر هم وو.

د هغه تر څنګ الدو پالاتخېسکي (Aldo Palazzeschi)،

انریکو کاواکولي،(Enrico Cavacchioli)

لوکیانو فولګوره(Luciano Folgore)،

(کورادو ګووونی(Corrado Govoni) ،

آردینګو سوفیچي،

(Ardengo Soffici)

د ایتالوي فوتوریزم له مهمو ادبي څېرو څخه شمېرل کېږي.

په روسیه کې بیا(V. Mayakovsky) ولادیمیر مایاکوفسکي (۱۸۹۳ - ۱۹۳۰ ز)،

(V. Khlebnikov) ویکتور خلبنیکوف، (۱۸۸۵-۱۹۲۲)ز

(A.Krotchonykh) الکسي کروچېنیخ او ډیوید بورلیوک

«D. Borliouk» د فوتوریستي شعر ستر استازي ول،

او دغو شاعرانو د ژبې، وزن، ترکیب او شاعرانه بیان په برخه کې بې ساري نوښتونه وکړل.

د دوی اثار د دودیزو ادبي چوکاټونو د ماتولو، د نوې نړۍ د روحیې د انځورولو او د ژبې د نویو امکاناتو د موندلو هڅه وه.

مایاکوفسکي یو ستر شاعر و خو د هغه شعرونه د ایټالوي فوتوریستانو په شان یوازې د ماشین ستاینه نه وه بلکې پکښې د انساني احساساتو او عواطفو ژوروالی هم و، په ځانګړې توګه د هغه مینه او درد چې د هغه په وروستیو شعرونو کې ښکاري.

خلبنیکوف بیا د ژبې یو جادوګر و، هغه به نوي نوي لغاتونه جوړول او کروچېنیخ به د شعر په وزن کې دومره تجربه کوله چې ځینې وخت به یې شعر د معمولي پښتو یا فارسۍ غزل په شان خوږ ، موزون او پوهیدونکی او ځینې وخت به ډېر سخت او وزن ماتونکی و. د دوی دا کار د پښتو او فارسي شاعرانو ته هم لاره هواره کړه چې دودیز وزن مات کړي او نوې بڼې تجربه کړي.

مسعود: د فوتوریسم د هنري نښیرونو(اثارو)او ادبي ژانرونو ځانګړتیاوې، آرونه او اصول، موخې، اصلي موضوع او مضمون، په کومو ځانګړو ارونو او اصولو، فلسفي او ادبي بنسټونو ولاړ دي؟ که په دې تړاو په لنډه توګه مالومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: د فوتوریزم اساسي موخه د راتلونکي ستاینه او د تېر زمان د سلطې ماتول ول. دوی باور درلود چې هنر باید د عصر د بدلونونو استازیتوب وکړي نه دا چې د تېر وخت تقلید.

د دې مکتب مهم اصول عبارت دي له: د ګړندیتوب ستاینه، د ماشین او ټکنالوژۍ ارزښت، د حرکت انځورول، د نوښت غوښتنه، د دودیزو قالبونو ماتول او د عصري ښار د ژوند انعکاس.

په ادبي لحاظ دوی د نحوي جوړښتونو پر ماتولو، د کلمو پر آزاد استعمال، د ږغونو پر تجربوي کارونه او د ژبي پر نوښتونو ټینګار کاوه.

په هنري برخه کې یې هڅه کوله چې حرکت، انرژي او زمان په یوه واحد انځور کې وښیي.

همدغه ځانګړتیاوي دي چې فوتوریزم یې د شلمي پیړۍ د اوانګارد (نوښتګر) هنر له مهمو مکتبونو څخه ګرځولی دی.

خو زه به دلته یو بل مهم اصل ته اشاره وکړم، هغه د "هممهالوالي

«Simultaneity » دی یعني دا چې دوی غوښتل په یوه شعر یا انځور کې یو

وخت ګڼ حالات، احساسات او مناظر وښیي، لکه څرنګه چې په عصري ښار کې تاسو په یوه وخت کې موټر، خلک، رڼا او ږغ هر څه سره وینئ او اورئ. دوی به په شعر کې د ریاضي نخښې، د موسیقي نوټونه او حتی د ماشینونو ږغونه راوسته څو هممهال والی پیدا کړي.

په هنر کې به یې د یوې بڼې یا څېرې ګڼ شکلونه یو پر بل ایښوول لکه هغه انځورونه چې د یو ګام وهونکي چا ګڼې پښې په یو وخت ویني او هغه په حرکت کې وښیي. دا کار د دوی هنر ډېر انرژي لرونکی او پرمختللی ښود خو عادي خلکو ته ځینې وخت ستونزمن و چې په وپوهیږي څکه دوی د دودیز هنر سره بلد ول.

مسعود: د فوتوریسم د سبک مهمې او هنري ځانګړتیاوې څنګه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: فوتوريزم تر هر څه مخکي د ځواک، حرکت او چټکتیا هنر دی. که د کلاسیکو مکتبونو هنرمندانو سکون، توازن او ثبات لټاوه خو فوتوریستانو د خوځښت، ولولو(شور)، انرژۍ او بدلون ستاینه کوله او د دوی په اند نړۍ په بېساري چټکتیا بدلېدله او هنر باید د همدې بدلون هنداره وای.

د فوتوریستي سبک تر ټولو مهمه ځانګړنه دا ده چې د زمان او مکان دودیز حدود ماتوي. په انځورګرۍ کې حرکت په داسي ډول چې په یوه انځور کې یو شی څو ځله رانښکاره کوي څو د انرژۍ او خوځښت احساس پیدا کړي. په شعر کي یې د قافیې، وزن او نحوي اصولو له محدودیتونو څخه د ازادۍ هڅه کوله.

د دې سبک بله مهمه ځانګړنه د ماشین، صنعت، ښار، اورګاډي، موټر، الوتکي او تخنیکي پرمختګ ستاینه ده. په حقیقت کي فوتوریزم د عصري تمدن د رواني او هنري ژبي د موندلو هڅه وه.

"فوتوریستانو د "هممهالۍ (Simultaneity) مفهوم راوړ چې له مخې یې یو هنري اثر باید د یوې شیبې پر ځای د څو زماني او مکاني پوړونو یو ځای والی انځور کړي، چې د دوی د عصر د ګړندي ټیکنالوژیک ژوند انعکاس وي.

مسعود: ویل کېږي: د ادب او هنر په نړۍ کې هېڅ هنرمند، که شاعر، نقاش او مجسمه جوړونکي ول، د فوتوریسم د غورځنګ د مخکښانو په څېر، چې له لومړۍ نړیوالې جګړې څو کاله وړاندې پیل شو اغېزمن نه ول. ستاسو په اند د دې لامل دک و دلیل څه وو؟

ډاکټر رشاد: د دې علت تر ډېره د زمانې په شرایطو کي نغښتی دی. اروپا د صنعتي انقلاب له لویو بدلونونو سره مخ وه. ښارونه پراخېدل، فابریکې ډېرېدلې،

ماشینونه د انسان د ژوند برخه ګرځېدلي وه او د راتلونکي په اړه یوه ځانګړې هڅه موجوده وه.

فوتوریستانو د همدې نوې نړۍ ژبه وموندله. دوی هغه څه بیانول چې د نورو هنرمندانو لا ورته پام سوی نه و. د دوی هنر د خپل عصر له رواني، تخنیکي او ټولنیزو بدلونونو سره مستقیمه اړیکه لرله.

له همدې امله د دوی نظریاتو په اروپا کي د ځوان نسل پام ځانته راواړاوه او د نوښت غوښتونکو هنرمندانو لپاره د الهام سرچینه سوه.

د دې نفوذ بل لامل دا و چې فوتوریستانو له دودیزو اکاډمیکو بنسټونو سره هر ډول همکاري رد کړه او د خپلو نظریاتو د خپرولو لپاره یې د عامه نندارتونونو، تیاترونو او ورځپاڼو څخه کار واخیست چې دا د هنر د وړاندې کولو یوه نوې او اغېزمنه لاره وه

مسعود: فوتوریستانو د هنر په ډېرو برخو کې لکه ادب، انځورګري او نقاشي، سینما، عکاسي، تیاتر، موسیقي، معماري، د مجسمې په جوړولو، دلوښي په جوړولو،او ان د پخلی په برخه کې مهم او فعال رول لوبولئ. که د دغو هنرونو د هنرمندانو او مخورو څېرو او نامتو نښیرونو(اثارو) د معرفي او ارزښت په تړاو په لنډه توګه مالومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: فوتوریزم یوازې ادبي غورځنګ نه و بلکي یو بشپړ فرهنګي او هنري حرکت و.

په انځورګری کي اومبرتو بوچیوني (Umbero Boccioni)،

(Giacomo Balla) جاکومو بالا، کارلو کارا

(Carlo Carra)، «Gino Severini» جینو سوریني د دې مکتب مخکښ

استازي ول. دوی د حرکت او سرعت د انځورولو نوي تخنیکونه رامنځته کړل

په موسیقۍ کې لوئیجي روسولو Luigi Russolo

د ږغونو او ولولو نوې نړۍ کشف کړه او هغه باور درلود چې د فابریکو، ماشینونو او ښاري ژوند ږغونه هم د موسیقۍ برخه کېدای سي.

«روسولو» د "ږغونو هنر په نامه (The Art of Noises)(Arte dei Rumori)" یو منشور په (۱۹۱۳)ز کې خپور کړ چې په هغه کې یې د موسیقۍ د ږغونو لپاره نوي ډولونه تعریف کړل.

په معمارۍ کې(Antonio Sant'Elia) انتونیو سانت الیا د راتلونکي ښار

(Citta Nuova / New City)

تصور وړاندې کړ او د هغه طرحو د عصري معمارۍ پر پرمختګ ژور اغیز پرېښود لکه د لوړو ودانیو او نویو لارو جوړول اوس په نړۍ کې دود دي.

دسانتي الیا طرحو کې د اسمانڅکو ودانیو ، ځینه ایزو لارو او د رڼا او هوا د نوي توزیع مفکورې وې چې وروسته یې باوهاوس او مډرنې معمارۍ په بنسټونو کې ځای وموند.

په تیاتر او سینما کې هم فوتوریستانو د دودیزو فورمونو یا بڼو د ماتولو او د نویو تجربو د رامنځته کولو هڅه وکړه.

همدغه پراخ حضور د دې غورځنګ نړیوال ارزښت څرګندوي.

مسعود: پر(۱۹۱۰) زیږدیز کال کې د نقاشۍ او مجسمې جوړولو په ډګر کې، ځوان هنرمندان « اومبرتو بوچوني»، « کارلو کارا »، « لوئیجي روسولو »، « جینو سوریني» او « جیاکومو بالا » د «مارینتي» د فوتوریسم غورځنګ سره یو ځای شول. نوموړو هنرمندانو وړاندیز وکړ چې فوتوریسم نه یوازې د ادب او شعر په برخه کې بلکې په نورو برخو کې هم کولای شي پرمختیا او پراختیا ومومي. دغو هنرمندانو د دې غورځنګ د انځورګرانو او نقاشانو مانیفیست او منشور ولیکه. تاسو د نوموړو هنرمندانو لیدلوری، باور، بنسټیز اند و واند او د هغوی د اغېزمنو نښیرونو (اثارو) ارزښت څنګه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: د (۱۹۱۰)ز کال د انځورګرۍ منشور د فوتوریزم په تاریخ کي یو مهم بدلون ګڼل کېږي. بوچیوني، کارا، بالا، روسولو او سوریني دا احساس کړې وه چي د مارینېتي نظریات باید له ادبیاتو څخه نورو هنرونو ته هم انتقال سي.

د دوی اساسي باور دا و چي هنر باید د ژوند دوامداره خوځښت او انرژي انځور کړي او دوی د طبیعت د جامدو بڼو پر ځای د حرکت او بدلون د انځوروالو هڅه کوله.

د دوی آثار ځکه ارزښت لري چي د شلمي پېړۍ د مډرن هنر د تحول لپاره یې نوي لارې پرانیستلې.

وروسته د نړۍ ګڼ شمېر هنري مکتبونه د دوی له تجربو اغېزمن سول.

دغه منشور د انځورګرۍ لپاره شپږ تخنیکي اصول وړاندي کړل لکه:

۱- د حرکت څرګندول :(Depiction of Movement)

انځور باید حرکت او چټکتیا وښیي نه یو ثابت حالت.

۲- د متحرکو بڼو تکرار :(Repetition of Forms) د یو حرکت بېلابېل پړاوونه په یوه انځور کې تکراریږي چې د خوځښت احساس رامنځته کړي.

۳- د وخت او فضا یووالی:(Unity of Time and Space)

په انځور کې بېلابېلې بیلابیلې شیبې او زاویې سره یو ځای کیږي چې د حرکت دوام ځرګند سي.

۴- د ځواک او انرژۍ ځرګندونه :

(Expression of Energy and Dynamism)

د کرښو ، رنګونو او جوړښت له لارې د ځواک، چټکتیا او انرژۍ احساس وړاندې کول.

۵- د دودیز واقعیت ماتول(Rejection of Traditional Realism)

فوتوریستانو د طبیعت ساده نقل رد کړ او د نوښت، ماشینونو او عصري ژوند انځورول یې غوره وګڼل.

٦- د عصري ژوند او ټیکناوژۍ ستاینه :(Celebration of Modernity)

موټرونه ، اورګاډي ، الوتکې، فابریکې او صنعتي پرمختګ د دوی دهنر اصلي موضوعات ول ، ځکه دوی چټکتیا او ټکنالوژي د نوي عصر نخښې ګڼلې.

متحرکه شعور" او "د یادونو هممهالي"، چې له مخې یې هنرمند باید د یوې " موضوع د تېر، اوسني او راتلونکي حالتونه پر یوه ځای وښیي او دا د کیوبیزم له جامدو بڼو سره یو مهم توپیر و.

مسعود: د مهمو هنري ننبیرونو(اثارو) او کارونو په منځ کې، مشهور آلماني موسيقي پوه او فیلسوف، « اپرای پارسیفال ریشارد واګنر» په اروپایي تیاترونو کې د خپلې هنري ډرامې ښودل پیل کړل. د فوتوریسم د ننبیرونو(اثارو) لومړنی مهم نندارتون د فبروري په (۲۴) پر (۱۹۱۲) زیږدیز کال کې د پاریس په «برنهایم» په ګالري کې جوړ شو. مهرباني وکړئ د دې تیاتر د ندارې او د نندارتون د موخو، مقاصدو او پیغام په اړه لنډ معلومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: د (۱۹۱۲)ز کال نندارتون د فوتوریزم د نړیوال شهرت د پیل ټکی ګڼل کېږي. دغه نندارتون په پاریس کي جوړ سو او د اروپا هنري محفلونو ته يې وښودله چي فوتوریزم یوازې یو نظریاتي بحث نه دی بلکي عملي هنري لاسته راوړني هم لري.

د نندارتون اصلي پیغام د حرکت، چټکتیا، صنعتي تمدن او هنري نوښت ستاینه وه او فوتوریستانو غوښتل وښيي چي هنر باید د ژوند له روان بهیر سره ملګری وي.

دغه نندارتون د اروپا د هنري فضا د بدلون یو مهم فصل وګرځېد او د مډرن هنر په تاریخ کي ځانګړی ځای لري.

د دې نندارتون بل ارزښت دا و چې د کیوبیزم په څېر غالب مکتب سره يې د فوتوریزم توپیرونه روښانه کړل، په داسې حال کې چې کیوبیزم جامد اشیاء له بېلابېلو زاویو څخه ښودل خو فوتوریزم په خپلو آثارو کې ځانګړی متحرک خیال او رواني انرژي پرېښوده چې د فرانسوي کره کتونکو پام يې ځانته راواړاوه.

مسعود: پر(۱۹۱۳)زیږدیز کال کې ایټالوي لیکوال، انځورګر، مجسمه جوړونکی، شاعر « آردنګو سوفیچي » د ځوان «پاپیني» شاعر او لیکوال سره یو

ځای د "لاچېربا" مجله د فوتوریسم غورځنګ د سبک په ملاتړ او ودې لپاره جوړه کړه. د دې خپرونې موخه او پیغام څه وُ؟

ډاکټر رشاد: لاچېربا مجله (Lacerba)

د فوتوریستي افکارو د خپرولو لپاره یوه مهمه فکري او ادبي وسیله وه.

(Ardengo Soffici) آرډینګو سوفیچي او(Giovanni Papini) جیوواني پاپیني غوښتل چې د نویو هنري نظریاتو لپاره یوه ازاده فضا رامنځته کړي

دغه مجله د دودیزو ادبي ارزښتونو پر ضد د بحثونو مرکز وګرځېده او د فوتوریستانو لیکنې، ویناوې ، شعرونه او فکري مقالې پکښې خپرېدلې.

د دې مجلې تاریخي ارزښت په دې کې دی چې د شلمې پېړۍ د اوانګارد ادبیاتو(نوښتګرو ادبیاتو)او هنر د ودې لپاره یې مهم رول ولوباوه او د ایټالیا د فرهنګي بدلونونو یو فعال مرکز وګرځېد.

دغه مجله یوازې فوتوریستي مطالب نه خپرول بلکې د ایټالیا او اروپا د نورو مخکښو هنرمندانو او روڼاندو لیکنې یې هم پکښې ځایولې چې د یوې نړیوالې ادبي شبکې د جوړولو هڅه وه او د "لاچېربا" نوم یې د یوناني افسانوي مخلوق څخه اخیستی و چې د نوي هنر د نژدې والی سمبول و.

مسعود: د فوتوریسم تګلوری او سبک نامتو او پېژندل شوي هنرمندان او لارویان لري. لکه: «فیلیپو توماسو مارینتي»، « اومبرتو بوچیونی »، « کارلو کارا»،

جاکومو بالا »، « جینو سوریني »، « لوئیجی روسولو ، »، « آنتونیو سانت الیا»، « بندتا کاپا» او نور...

تاسو د دغو سترو هنرمندانو، د ادبي او هنري شخصیتونو په اړه او د دوی د نښیرونو (اثارو) د معرفي او ارزښت په تړاو خپل اند او لید راسره شریک کړئ.

ډاکټر رشاد: د فوتوریزم د غورځنګ ارزښت تر ډېره د هغو شخصیتونو په برکت لوړ سوی دی چي د خپل وخت له دودیزو چوکاټونو څخه یې سرغړونه وکړه او د

مارینېتي(F.T.Marineti) د دې غورځنګ فکري او ادبي رهبر و خو بوچیوني

(Umberno Boccioni)د انځورګرۍ او مجسمه جوړوني په برخه کي هغه

هنرمند و چي د حرکت فلسفه یې په عملي بڼه انځور کړه.

(Giacomo Balla)جاکومو بالا د رڼا، حرکت او انرژۍ د انځورولو په برخه کي

نوښتګر و.

(Carlo Carra)کارلو کارا د فوتوریستي انځورګرۍ له مهمو څېرو څخه شمېرل

کېږي، چې د رنګونو د مات سوي تخنیک،(Divisionism) له لارې فوتوریزم

ته بنسټ ورکړ .

هنر لپاره یې نوي افقونه پرانیستل.

(Ginormous Severini)، جینو سوریني د عصري ښاري ژوند د انځورګر په توګه

شهرت لري.

(Luigi Russolo) لوئیجي روسولو بیا په موسیقۍ کي انقلاب راوست او هغه

د صنعتي تمدن ږغونه د هنر برخه وبلل.

(Antonio Sant'Elia)انتونیو سانت الیا د راتلونکي ښارونو د معمارۍ تصور

وړاندي کړ چې وروسته د مدرنې معمارۍ پر بهير يې ژور اغېز وکړ.

د دغو ټولو هنرمندانو ګډ ارزښت په دې کې دی چې هنر يې له تېر زمان څخه را وايست او د راتلونکي پر لور يې سوق کړ.

دې هنرمندانو ته کله کله "د فوتوريزم نهه سواره" هم ويل کېږي، ځکه چې دوی د (۱۹۱۰ز) کال په فبروري کې يوځای د "فوتوريستي انځورګرۍ تخنيکي «مانيفيسټ» لاسليک کړ. خو په دې کې يو مهم څوک، "اومبرتو بوچيوني (Umbero Boccioni) تر ټولو ډېر د فوتوريزم فلسفي بنسټ جوړولو کې کوښښ وکړ او يو کتاب يې "د فوتوريستي انځورګرۍ تخنيکي «مانيفيسټ» وړاندې کړ، چې پکښې يې د "پرله پسې حالتونو" او "د حافظې د انځورونو" تيوري تشريح کړه. دغه تيوري وروسته د کيوبيزم له "تکثر ليد" سره پرتله کېږي خو بوچيوني ټينګار کاوه چې د هغه طريقه د يو شی د بېلابېلو اړخونو پر ځای، د هغه د "رواني او فزيکي شتون" يوځای انځورول دي.

مسعود: پر (۱۹۱۱)زېږديز کال کې "مارينتي"، «د فوتوريسم د ډرامې د ليکوالو بيان» تر سرليک لاندې يوه بيانيه خپره کړه او د فوتوريسم په ارونو او اصولو کې يې د تياتر د نړۍ د ګډون په اړه خپل ليد څرګند کړ. تاسو د دې بيانيې د منځپانګې، سکالو او پيغام په اړه څه ليد لرئ؟

ډاکټر رشاد: فوتوريستانو باور درلود چې تياتر بايد د ژوند د سرعت او بدلون استازيتوب وکړي. د ۱۹۱۱ کال وينا د همدې موخې لپاره خپره سوه ځکه دوی غوښتل چې د دوديز تياتر اوږدې او درنې صحنې له منځه يوسي او پر ځای يې لنډ، چټک او اغېزناک هنري بيان رامنځته کړي.

د دې وینا اساسي پیغام دا و چې تیاتر باید د عصري انسان د ژوند له وزم (ریتم) سره برابر وي. د حیرانتیا، نابروالی یا ناڅاپیتوب او هنري تجربې توکي (عناصر) باید زیات سي.

د معاصر تیاتر په تاریخ کي د دغو نظریاتو اغېز وروسته په بېلابېلو هنري مکتبونو کي ښرګند سو.

(Synthetic Theatre)یا ترکیبي تیاتر

د فوتوریستي سنتېز (Futurist Sythesis) د وینا بنسټ کښېښود.

چې پکښې به یوه صحنه کې څو بېلابېل ځایونه او وختونه یوځای ښودل کیدل او لنډې صحنې وې. فوتوریستانو دې ته "هممهاله ډرامه" ویل. دوی دودیز کرکټرونه له منځه یووړل او پر ځای یې "شمېرې" یا "نخښې" رامنځته کړې، لکه د "یو چټک موټر" یا "یو روښانه څراغ" چې پخپله د یوه کرکټر په توګه عمل کوي.

دا نظریه وروسته د برتولټ برېښت په "حماسي تیاتر" او انتونن آرتو "د ظلم تیاتر" کې بیا راژوندۍ سوه څکه چې دواړو هم د تماشا کوونکو فعاله ونډه او هم د کیسې غیرخطي وړاندې کول غوښتل.

مسعود: که څه هم د ایټالیا فوتوریسم یو پیاوړی ملي اړخ درلود، خو دا غورځنګ یوازې په ایتالیا که نه، بلکې په اروپا کې په بېلابېلو نومونو یې خپل کار او فعالیت ته دوام ورکړ. په لهستان (پولند) کې «فورمیسم یا زوُیسم»، په اسپانیا کې «ویبراسیونیسم» ، په انګلستان کې «وریتسیسم»، په مکسیکو، بلجیم، مرکزي اروپا او ان امریکا او جاپان کې «سټریدنتیسم» په نومونو خپلو فعالیتونو

ته دوام ورکړ. که د دغو غورځنگونو د لاسته راوړنو په تړاو په پورتنیو بېلابېلو هیوادونو کې په لنډه توگه مالومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: فوتوریزم ډېر ژر له ایټالیا څخه بهر هم خپور سو. په انگلستان کي د (Vorticisme)،«ورتیسیزم» په نوم، په اسپانیا کي (Vibrationisme) «ویبراسیونیسم» په نوم، په پولنډ کي د(Formisme)،«فورمیزم»

یا(Zonisme) زونیزم په نوم او په مکسیکو کې (Stridentisme)

د ستریدنتیزم په نوم او په لاتیني امریکا کي د بېلابېلو اوانگاردي (نوښتگرو)

خوځښتونو په بڼه راښرگند سو.

که څه هم دغو خوځښتونو هر یو خپل ځانگړي خصوصیات لرل خو ټول د نوښت، تجربې او عصري ژوند د ستاینې پر محور راڅرخېدل.

د دوی تر ټولو ستره لاسته راوړنه دا وه چي هنر یې له محلي محدودیتونو څخه راوایست او نړیوال هنري افقونه یې ورته پرانیستل.

په روسیه کې فوتوریزم دوې نورې ځانگړې بڼې خپلې کړې چې د "اگوفوتوریزم" او "کوبوفوتوریزم" په نوم یادېږي او د هغو مشهور شاعر

(Vladimir Mayakovsky)ولادیمیر مایاکوفسکي او ایگور سویریانین

(Igor Severyanin) ول، چې په کوبوفوتوریزم کې مایاکوفسکي

د فوتوریستي شعرونو ترڅنگ د "جامدو بڼو یا شکلونو" او "تیزو کرښو" انځورونه هم کښل او په ایگوفوتوریزم کې بیا ایگور سویریانین و

خو تر ټولو مهم په المان کې د "ډيرې ليوالتيا" يا (Expressionisme)، «اکسپرسيونيزم» غورځنګ له فوتوريزم څخه ډېر څه واخيستل، په تېره بيا د "ښاري ژوند اضطراب" انځورولو کې. بيا هم، الماني هنرمندانو د ايټالوي فوتوريستانو له "ماشيني خوشبينی" څخه ډډه وکړه او د صنعت تياره اړخونه يې ښودل لکه "د جګړې ويجاړي" او "رواني فشار". دا توپير وروسته د دوو نړيوالو جګړو ترمنځ د اروپايي ذهنيت د بدلون نخښه وه.

مسعود: د فوتوريسم يو له نوموتو او مهمو برخو څخه « فوتوديناميزم »دی چې په عکاسي کې ورته نغوته شوې ده. ښه به وي که تاسو د دې برخې د هنرمندانو لاسته راوړنې او باورونو او د دې سبک د مخکښانو د پيژندل شويو شخصيتونو د نشيرونو(اثارو) او مهمو او نامتو نندارتونونو په تړاو په لنډه توګه مالومات وړاندې کړئ.

ډاکټر رشاد: فوتوديناميزم(photodynamism) د فوتوريستي عکاسی يو مهم مکتب دی چې د حرکت د ثبتولو لپاره رامنځته سو او د دې سبک هنرمندانو هڅه کوله چې د انسان يا شی د حرکت بېلابېل پړاوونه په يو تصوير کي ځای کړي.

دوی باور درلود چې عکاسي بايد يوازې د يوې شيبې ثبت نه وي بلکې د حرکت، انرژی او زمان جريان هم وښيي نو له همدې امله د فوتوديناميزم عکسونه تر ډېره د متحرکو شکلونو او پرله پسې خوځښت احساس لري.

دغه تجربې وروسته د سينما، بصري هنرونو او معاصرې عکاسی پر پرمختګ هم اغيز وکړ.

د فوتوديناميزم تر ټولو مهم استازی (Anton Giulio Bragaglia)

«انتون جولیو براګاګلیا» و، چې یو ایټالوي عکاس و او هغه د "فوتودینامیزم مانیفیسټ" په (۱۹۱۱)ز کال کې خپور کړ. براګاګلیا د "پرله پسې عکس اخیستنې" تخنیک کاراوه چې په یو رول فلم کې به یې په چټکۍ سره څو عکسونه واخیستل او بیا به یې هغه یو بل پورې نښلول چې یو متحرک انځور جوړ سي. دا تخنیک د سینماد (Slow Motion) او (Motion Blur)،«موشن بلر» اغېزو مخکښ و. د ده یو مشهور اثر "په غورځیدو «روان سپی» دی، چې پکښې د سپي څلور پښې او لکۍ په یو وخت کې په بېلابېلو حالتونو کې ښکاري او دا د حرکت د "پرله پسې والي" یوه غوره بېلګه ده.

مسعود: پر (۱۹۸۸)زېږدیز کال کې، د امریکا په «شیکاګو» کې د تیاتر په هنر کې نوی فوتوریسم (نیوفوتوریسم) رامینځته شو. تاسو د دې سبک د هنرمندانو لیدلوري، باورونه او د دوی مهم او نامتو او پېژندل شوي نندارتونونه څنګه ارزوئ؟
ډاکټر رشاد: (Neo - Futurism) نیوفوتوریزم د اصلي فوتوریزم مستقیم تکرار

نه دی بلکي د هغه له ځینو اصولو څخه الهام اخیستونکی معاصر هنري جریان دی. دا بهیر په ځانګړي ډول د شیکاګو په تیاتري چاپېریال کي وده وکړه.

نیوفوتوریستان د ژوند د ورځنیو تجربو، طنز، سرعت او معاصرو ښاري واقعیتونو پر هنري بیان ټینګار کوي. دوی هڅه کوي چي د نندارچیانو او هنرمند ترمنځ واټن راکم کړي.

که څه هم د دوی لیدلوری د شلمي پېړۍ له فوتوریستانو سره توپیر لري خو د نوښت، تجربې او د هنري قالبونو د ماتولو روحیه پکښي لا هم ژوندۍ ده.

نیوفوتوریزم (۱۹۸۸)ز کال د «ګرګ الن»، (Greg Allen)

په نوم د شیکاګو د تیاتر ډایرکټر او لوبغاړي له خوا رامنځته سو او د هغه مشهوره

ننداره "Too Mach Light Makes the Baby Go Blind "

(٣٠ Plays in ٦٠Minutes) ده.

د دې ننداري لپاره د هغه فلسفه دا وه چې تیاتر باید غیرخیالي (non- illusory)وي، په دې معنی چې لوبغاړي باید ځانونه وښيي او له لیدونکو سره په رښتني وخت او ځای کې اړیکې پیدا کړي. د ده تر ټولو مهم نوښت د ګډون کوونکي تیاتر(Participatory Theatre)مفهوم و چې پکښې تماشاچیان له صحنې سره یوځای کېږي او کیسه یې د هغه د شخصي تجربو له مخې دوی د بېلابېلو وختونو(Different Eras)یا پلورالیزم « Pluralism in Theatre»

اصطلاحات کاروي یعني په یوه ننداره کې کېدای سي چې څو کیسې په یو وخت کې رواني وي او هر تماشاچي یوازې یوه برخه ویني. دا د پخواني فوتوریزم له "همممهالوالي" سره ورته والی لري خو نیوفوتوریستانو دا نظریه د ټولنیزو اړیکو او ورځني ژوند د پیچلتیا د انځورولو لپاره کارولې ده نه د ماشیني سرعت د ستاینې لپاره.

مسعود: تاسو د «نیوفوتوریستانو» لید توګي، اندونه او باورونه له «فوتوریستانو» سره څنګه پرتله کوئ؟

ډاکټر رشاد: پخواني فوتوریستان د ماشین، صنعت، سرعت او تخنیکي تمدن د ستاینې استازي ول. هغوی د راتلونکي د جوړولو لپاره له پخوانیو ارزښتونو سره ښکاره مخالفت درلود.

خو نیوفوتوریستان تر ډېره د معاصر انسان پر ورځني ژوند، ټولنیزو اړیکو او ښاري تجربو تمرکز کوي. دوی د سیاست او ایډیالوژۍ پر ځای د هنري تجربې او د ژوندي ارتباط ارزښت ته لومړیتوب ورکوي.

په بل عبارت، پخوانی فوتوریزم د صنعتي انقلاب زېږنده و خو نیوفوتوریزم د رسنیز یا اطلاعاتي او ښاري تمدن محصول دی.

یو بل بنسټیز توپیر د "وخت" په مفهوم کې دی. پخوانیو فوتوریستانو وخت ته

(Linear) د یوه "خطي" او پرمختلونکي(Progressive) بهیر په توګه کتل،

چې هر شی پکښې باید ژر تر ژره بدل سي او راتلونکی د تېر څخه غوره دی. خو

نیوفوتوریستانو د "حلقوي وخت (Circular Time)یا (Repetitive Time)

یا "تکراري وخت "مفهوم رامنځته کړ چې پکښې ورځني کارونه، عادتونه او ټولنیزې بېلابېلې تجربې تکرارېږي او معنا پکښې د تکراري شیبو له لارې

جوړېږي. دوی په خپلو ننداړو کې د "تکرار (Repetition)" او "ورځني ژوند"

(Everyday Life) په قصدي ډول کاروي څو وښیي چې راتلونکی یوازې یو لیرې

هدف نه دی بلکې همدا اوس، په همدې شیبه کې، زموږ د ورځني ژوند په کوچنیو کړنو کې پروت دی.

مسعود: فوتوریسم په ایټالیا کې د شلمې پیړۍ په لومړیو کې یو له نوموتو مهمو هنري غورځنګونو څخه دی چې په فلسفه کې ریښې لري او په سیاست یې اغیز درلود. د فوتوریسم غورځنګ یوازینی مکتب وو، چې په سیاسي مسایلو او مباحثو کې یې برخه درلوده. تاسو د دې ښونځی د فلسفي ریښو په رڼا کې د هغوی سیاسي موخې، اندونه او باورونه څنګه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: فوتوريزم د شلمې پېړۍ له هغو نادرو هنري مکتبونو څخه دی چې سیاست ته یې ښکاره لېوالتیا لرله. فوتوریستانو د ځواک، عمل، ملي ویاړ او ټولنیز بدلون مفکورې ستایلې.

په پیل کې د دوی موخه د ټولني او فرهنګ عصري کول ول خو وروسته د غورځنګ ځینو غړو د توندو ملتپالو او افراطي سیاسي نظریاتو ملاتړ وکړ.

د همدې سیاسي تمایلاتو له امله د فوتوريزم نوم کله ناکله له فاشیزم سره هم تړل کېږي، که څه هم د دې غورځنګ ټول غړي پر یوه سیاسي دریځ ولاړ نه ول.

د تاریخ له نظره د فوتوريزم هنري لاسته راوړني تر سیاسي فعالیتونو خورا مهمي او تلپاتي پاته دي.

د فوتوريزم سیاسي فلسفه د "فریډریش نیچه " (Friedrich Nietzsche)

د خپلې ارادې ځواک (Will to Power) نظريې او د "جورج سوریل

(Georges Sorel) د «ټولنیزې افسانې (Social Myth)، له مفکورې سره

نژدې اړیکې لري. فوتوریستانو باور درلود چې جګړه د ټولنې د "پاکولو" او "نوي کولو" لپاره یو ضروري عنصر دی، او همدا باور و چې دوی یې د موسوليني له فاشیست ګوند سره نښلول. خو په دې کې یوه مهمه باریکي سته: مارينېټي پخپله تر (۱۹۲۰)ز کال پورې د فاشيزم سره مستقيم اړیکی نه درلودې او حتی په (۱۹۱۸)ز کال کې يې یو "فوتوریستي سیاسي ګوند" جوړ کړ، چې له فاشیزم څخه جلا و. وروسته کله چې موسوليني واک ته ورسېد، مارينېټي د هغه ملاتړ وکړ خو تل يې هڅه کوله چې د فوتوريزم هنري خپلواکي وساتي.

د تاریخ پوهان په دې باور دي چې که فوتوریزم له فاشیزم سره نه وای تړل سوی نو نن به یې هنري ارزښت ډېر لوړ وئ خو همدا سیاسي اړیکی د دې لامل سو چې د دوهمې نړیوالې جګړې وروسته د ډېرې مودې لپاره د فوتوریزم هنر له پامه لویدلی و او یوازې په (۱۹۶۰)ز کلونو کې بیا کشف سو.

مسعود: ویل شوې دي: «مارینتي» چې یو له مهمو فوتوریستانو څخه وو، پر (۱۹۱۸)زېږدیز کال کې یې د فوتوریستانو سیاسي ډله جوړه کړه. له جوړیدو یو کال وروسته دا ډله له «موسولیني» د «ملي فاشیست ګوند» سره یوځای شوه او د «موسولیني» له لومړنیو ملاتړو څخه شوه. تاسو د «مارینتي» او د هغه د ډلې د سیاسي اندونو او لیدتوګو په اړه څه اند لرئ؟ ولې او دکومو موخو لپاره «مارینتي» او د هغه ډله د «موسولیني» سره لېوالتیا درلوده؟

ډاکټر رشاد: د فوتوریزم د تاریخ له تر ټولو جنجالي اړخونو څخه یو هم دمارینېټي سیاسي فعالیتونه دي. مارینېټي باور درلود چي د ټولني د عصري کېدو لپاره یوازي هنري بدلون بسنه نه کوي بلکي سیاسي بدلون هم ضروري دی. له همدې امله یې په (۱۹۱۸)ز کال کي د فوتوریستانو سیاسي غورځنګ جوړ کړ. هغه د ځواک، تحرک، ملي یووالي او چټک بدلون پلوی و. کله چي موسولیني د ایټالیا په سیاسي ډګر کي راڅرګند سو، مارینېټي د هغه په سیاستونو کي د خپلو ځینو آرمانونو انعکاس ولید نو له همدې امله هغه او د فوتوریستانو یوې برخي د موسولیني ملاتړ وکړ.

خو د تاریخ له نظره باید د فوتوریزم هنري لاسته راوړني له سیاسي تمایلاتو څخه بېلي وڅېړل سي. د دې غورځنګ هنري ارزښتونه تر سیاسي نظریاتو ډېر دوامداره او اغېزمن ثابت سوي دي.

"مارینېتي یوازې په (۱۹۱۸)ز کال کي سیاسي ډله جوړه نه کړه بلکي هغه له ۱۹۱۹ کال راهیسې د موسولیني د "فاسسي دي" کومباتیمېنټو

(Fasci di combattimento) سره نژدې اړیکي درلودې او حتی د (۱۹۲۱)ز کال

په ټاکنو کي د فاشیستي گوند د نوماندانو ملاتړ یې وکړ خو د تاریخ یو لړ پېژندل سوې حقیقت دا دی چي مارینېتي په (۱۹۲۴)زکال کي د موسولیني پر ضد یو "هنري اعلامیه" خپره کړه چي پکښې یې د فاشیستي رژیم د محافظه کارۍ او د هنر د سانسور غندنه وکړه. همدارنگه د ده سیاسي فکر د « جورجو سوریل »

(Georges Sorel)، (فرانسوي ټولنیز مفکر او فیلسوف)له انقلابي

سنډیکالیزم څخه اغېزمن و چې د ځواک او افسانوي عمل پر اهمیت یې ټینگار کاوه. دا هغه اړخونه دي چي په عامه تاریخي روایتونو کي ډېر کم ورته اشاره سوې ده.

مسعود: ویل کېږي: د فوتوریسم غورځنگ په ایټالیا کې د فاشیزم د پیدایښت یو له ریښو څخه وو. تاسو د هغې لامل، دک و دلیل او انگیزه څنگه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: دا خبره تر یوه حده تاریخي بنسټ لري خو باید په احتیاط سره وڅېړل سي. فوتوریستانو د ځواک، عمل، جگړې، ملي غرور او بدلون ستاینه کوله چې دغه فکر وروسته د فاشیستي سیاست په ځینو برخو کي هم راڅرگندي سو.

خو باید هېر نه کړو چي فوتوریزم تر هر څه مخکي یو هنري او فرهنگي غورځنگ و او د دې مکتب ټول غړي د فاشیزم پلویان نه ول او ځینو یې وروسته له دغو سیاسي لارو څخه واټن پیدا کړ.

نو ځکه ویلای سو چي د فوتوریزم ځیني مفکورې د فاشیستي تفکر له ودې سره مرسته کړې خو فوتوریزم او فاشیزم په بشپړه توګه یو شی نه دي.

د فاشیزم بنسټګر موسولیني پخپله د فوتوریزم څخه په (۱۹۱۰)ز کال لسیزه کي اغېزمن سوی و خو وروسته یې د فوتوریزم ډېرې انقلابي برخې (لکه د پاچاهۍ ضد او د کلیسا ضد فکر) له خپل سیاست څخه لیرې کړل.

تاریخپوهانو لکه "زېو سټرن (Zeev Sternhell)"ثابته کړې چي فوتوریزم د فاشیزم له اعلامیو سره سره د "أنارشیزم" او "لیبرال دیموکراسۍ" پر ضد هم و چي دا توپیرونه اکثراً له پامه غورځول کېږي.

برسېره پر دې، فوتوریزم د "تېکنالوژۍ" او "ماشین" پلوی و، په داسې حال کي چي فاشیزم په خپل وروستي پړاو کي د "خاورې او وینې (Blood and Soil) " په څېر محافظه کارو مفکورو ته مخه کړه.

د فوتوریزم دننه هم یوه جلا ډله چي "دوومو" یې بلله، د فاشیزم سخت مخالف ول او دوی یې د "بورژوایي عکس العمل" په نوم یاداول.

مسعود: د فوتوریسم مکتب په «روسیه» کې په کوم کال کې د چا لخوا، کله او چیرته جوړ شو. د دې ښوونځي اصلي بنسټ ایښودونکي څوک ول؟ مهرباني وکړئ د دوی د لید توګو، اندونو او باورونو په اړوند مالومات ورکړئ.

ډاکټر رشاد: روسي فوتوریزم د شلمي پېړۍ د دوهمې لسیزې په پیل کې راپیدا سو او ډېر ژر یې د روسي ادبیاتو او هنر په تاریخ کي ځانګړی ځای خپل کړ. که څه هم ایټالوي فوتوریزم د دې غورځنګ لومړنۍ الهام بخښونکې سرچینه وه خو روسي فوتوریستانو ډېر ژر خپل مستقل هویت پیدا کړ.

د دې بهیر له لومړنیو بنسټ ایښودونکو څخه،(D.Borliouk)داؤد بورلیوک،

، (V.Kamenski)واسيلي کامېنسکي، (E.Krotchonykh)الکسي کروچېنيخ (V.Khlebnikov)ويليمير خلبنيکوف يادېدای سي. وروسته ولاديمير ماياکوفسکي هم د دې مکتب له سترو استازو څخه وګرځېد.

روسي فوتوريستانو تر ايټالوي فوتوريستانو ډېر پر ژبه، شعر او ادبي نوښتونو تمرکز درلود.

د روسي فوتوريزم يو مهم پړاو د ۱۹۱۳ کال د "بېړۍ غوږ

(The Ear of the Ark) "په نامه د يو تياتر د توليد له امله و چې پکښې

د فوتوريستي شعر او انځورګرۍ ترکيب وړاندې سو. د دې غورځنګ د پيدايښت لپاره يو بل مهم فکتور د ايټالوي فوتوريستي منشور ژباړې وې، چې د «پېترو

باربيل»، (Pietro Barberbile) لخوا روسي ته وژباړل سوې او د مسکو او

سن پترزبورګ هنرمندان يې اغېزمن کړل. برسېره پر دې، روسي فوتوريستانو د

ايټالويانو په خلاف«هيډونېزم»،(Hedonism)، (لذت پالنه) او «فرديت»

(Individualism)ته لږ ارزښت ورکاوه او زيات يې د ژبې د "مادي" ماهيت،

(Materiality مټرياليټي) په اړه بحث کاوه. دوی د "هنر د ټولنيز کولو"

(The Socialization of Art)نظريه هم مطرح کړه چې وروسته يې د شوروي

پر جوړښتيز (Constructivism) غورځنګ اغېز وکړ.

مسعود: د فوتوريسم ښوونځی د روسيې په ادبياتو کې لوی اغيز پريښود. دې مکتب د اکتوبر انقلاب (۱۹۱۷)زېږديز کال د مخه د روسيې په شعر کې اغېز کړی ؤ. خو د اکتوبر د انقلاب په جريان کې په زړه پورې چاپيريال د هغې د

ودې لپاره ښه زمينه شوه، او دا توپير د دې لامل شو چې د روسيې فوتوريسم د ايټالوي فوتوريسم څخه په بشپړه توگه بېله لاره غوره کړي. په روسيه کې، فوتوريسم د «اگوفوتوريسم» او «کوبو فوتوريسم» په (۲) څانگو ويشل شوی وُ. مهرباني وکړئ د دې دواړو څانگو د بنسټ ايښودونکو د ليدتوگو، اندونو او باورونو او د هغوی د معتبرو او نامتو ښېرونو(اثارو) او لاسته راوړنو په اړه معلومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: په روسي فوتوريزم «Rusian Futurism» کې بېلابېل

ادبي او هنري جريانونه موجود ول. د ايگو فوتوريزم او کوبوفوتوريزم نومونه د دوی د فکري او هنري ځانگړنو له امله ورکول سوي دي.

۱- (Ego-Futurism) ايگو فوتوريزم :

د (Ego) "ايگو " معني زه يا فردي ځان ده.

- دا مکتب د شاعر شخصيت، انفراديت، عواطفو او احساساتو او ځان څرگندوني ته ډير ارزښت ورکوي.

- يعني د "زه" او فردي هويت پر محور څرخي.

۲ - کيوبو فوتوريزم (Cubo-Futurism) :

«کيوبو» د(Cubism)څخه اخيستل سوی دی .

دا ډله د کيوبيزم د هندسي بڼو او د فوتوريزم د حرکت، چټکتيا او نوښت نظريې سره يو ځای کوي.

په ادبياتو کې د ژبې نوې تجربې، د دوديزو قواعدو ماتول او نوي شاعرانه بڼې رامنځته کوي.

اګوفوتوریزم د (Igor Severyanin)، ایګور سویریانیـن په مشرۍ راپیدا سو.د دې څانګي پیروانو د فردیت، شخصي تجربو او شاعرانه احساساتو ارزښت ته ډېره پاملرنه کوله. دوی د شاعر ځانګړی شخصیت د هنري پنځوني مرکز باله.

کوبوفوتوریزم بیا د خلبنیکوف(Khlebnikov)،(Mayakovsky)مایاکوفسکي

(Burluik)بورلیوک او(Krotchonykh) کروچېنیخ له خوا رهبري کېدی. دغې ډلي د ژبي پر جوړښت، د کلمو پر نوښت، د شاعرۍ پر تجربوي بڼه او د ادبي قالبونو پر ماتولو ډېر ټینګار درلود. په حقیقت کي کوبوفوتوریزم د روسي فوتوریزم تر ټولو اغېزمنه او تاریخي څانګه ګڼل کېږي.

اګوفوتوریزم یوازې یوه لنډمهاله څانګه وه چي د (۱۹۱۱)ز څخه تر (۱۹۱۴)زکال پورې یې فعالیت وکړ او دسویریانیـن (Severianine)تر څنګ یې نور غړي لکه

ایوان ایګناتیف(Ignatiev) او اولیمپوف

(Olimpov)هم ول.

د دې ډلي یو مهمه ځانګړنه دا وه چي دوی " د موسیقي شاعرۍ" او "سندرغاړي" ته ډېر ارزښت ورکاوه او خپل شعرونه یې په عامه محفلونو کي په سندره ییز سبک لوستل او په ترنم یې ویل . په مقابل کي کوبوفوتوریستانو د

"کلمې د تخریب" یا زاوم(Zaum)نظریه مطرح کړه او هڅه یې کوله چې

دودیز نحوي جوړښتونه ونړوي. د (۱۹۱۴)ز کال د جګړې په پیل سره، اګوفوتوریزم عملاً ختم سو او سویریانیـن له روسیې څخه وتښتېد خو کوبوفوتوریزم بیا د انقلاب تر (۱۹۱۷)زکال پورې او تر هغه وروسته هم د شوروي د لومړنیو هنري ازمویښتونو بنسټ وګرځېد. د دوارو ترمنځ یو بل مهم توپیر دا و

چي اگوفوتوریستانو د "ښکلا" او "خوښۍ" پلوي کوله، خو کوبوفوتوریستانو بیا د "تاوتریخوالي یا زور زیاتي" او "د بڼې د بدلون" ستاینه یې هم کوله.

مسعود: « ولادیمیر مایاکوفسکي» د روسیې د معاصر شعر یو له سترو شخصیتونو څخه وو. هغهٔ د فوتوریسم د ښوونځی په چوکاټ کې نوې انقلابي شاعرانه موندنه وړاندې کړه. هغه د «خلبنیکوف» سره یو ځای د فوتوریسم د غورځنګ تر ټولو فعال او اغیزمن استازی شو. که د دغو علمي-فرهنګي ستو، هڅو هاندو، لوړو نښیرونو (اثارو) او لیدلورو په اړه لنډه شننه وکړئ.

ډاکټر رشاد: (Mayakovsky)مایاکوفسکي د شلمي پېړۍ د روسي شعر له سترو نوښتګرو څخه دی. هغه نه یوازي شاعر و بلکي د خپل عصر د ټولنیزو او فکري بدلونونو فعال ګډونوال هم و.

د هغه شعرونه له ځواک، احساس، اعتراض او انقلاب څخه ډک دي.
مایاکوفسکي هڅه کوله چي شعر له دودیزو چوکاټونو څخه آزاد کړي او د نوي عصر ژبه ورته ومومي.

د«پرتوګ اغوستې وریځ» (A cloud in Trousers)، (۱۹۱۵) :

د مینې ،انقلاب اودردونو ډیر قوي او مشهور شعر.

«د شمزۍ شپیلۍ»(The Backbone Flute)، (۱۹۱۵):

دروحي کړاونو شاعرانه بیان.

جګړه او نړۍ (War and the World) ،(۱۹۱۷):

د جګړې ضد او ټولنیز انتقادي شعرونه.

۱۵۰ملیونه(۰۰۰’۰۰۰’۱۵۰)،(۱۹۲۱) : یو انقلابي اوږد شعر د ټول ولس په اړه دی.

ښه ده(۱۹۲۷)(Good/Fine):

سیاسي شعر او د شوروي انقلاب ستاینه ده.

د خپل ږغ پر څوکه(At the Top of My Voice)، (۱۹۳۰):

د هغه د وروستیو ډیرې قوي سیاسي- شاعرانه ویناوي دي.

ډرامې یې:

د راز طنز (Mystery-Bouffe) :

سیاسي طنزې ډرامه د انقلاب په اړه.

شپږه یا د بستر حشره)(The Bedbug)،(۱۹۲۹):

ټولنیز فساد او د بورژوا ژوند طنز.

حمام (The Bathhouse):

پر شوروي بیروکراسي سخت طنز.

په څېر آثار یې د روسي ادبیاتو له مهمو اثارو څخه شمېرل کېږي.

مایاکوفسکي د روسي فوتوریزم هغه څېره ده چې د ادبي نوښت او ټولنیز شعور ترمنځ یې ځانګړی تعادل رامنځته کړی دی.

مایاکوفسکي د شاعرۍ ترڅنګ یو تکړه ډرامه لیکونکی او سینمایي هنرمند هم و. "هغه کله چې په (۱۹۱۸)زکال د "مستري بوف" په نامه یوه فلمي سناریو ولیکه په هغه کي لوبغاړی هم و. د هغه د وروستیو لیکنو څخه د "حمام"

(The Bathhouse) په نامه طنزي ډرامه ده، چي پکښې د شوروي

پر بیوروکراسۍ سخته نیوکه کوي. د هغه د ځان وژنې لپاره یوه نظریه دا ده چي هغه د "هنرمند او دولت" ترمنځ د نه حل کېدونکي مخالفت قرباني سو یعنې هغه غوښتل چي انقلابي وي خو سره له دې هم خپل هنري ازادي وساتي چي په شوروي نظام کي ممکنه نه وه. د ده تر مړینې وروسته سټالین اعلان وکړ چي مایاکوفسکي "د شوروي عصر تر ټولو غوره شاعر" و، خو د هغه اعتراضي شعرونه یې د کلونو لپاره له درسي کتابونو څخه لیرې کړل.

مسعود: تاسو د روسیې په معاصر شعر کې د «ویکتور ولیمیر خلبنیکوف» علمي او ادبي شخصیت، او د هغهٔ مهم او ګټور نښیرونه (اثار)څنګه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: ویل کېږي: چې ویلیمیر خلبنیکوف (Velimir Khlebnikov) د روسي فوتوریزم تر ټولو ژور فکره او نوښتګر شاعر بلل کېږي. هغه د ژبي د امکاناتو د پراخولو لپاره بې ساري هڅي وکړې. د ده په اند شاعر باید د نویو کلمو، نویو جوړښتونو او نویو ژبنیو اړیکو موندونکی وي.

خلبنیکوف د «زاوم» یا ماورایي ژبي له نظریې سره شهرت لري. هغه باور درلود چي ژبه باید یوازې د مانا وسیله نه وي بلکي خپله د هنري کشف موضوع هم وګرځي. د ده آثار که څه هم کله ناکله ستونزمن ښکاري خو د معاصرې شاعرۍ پر تحول یې ژور اغېز کړی دی.

خلبنیکوف د ژبپوهنې سربېره د رياضي او تاريخ په اړه هم ډېر ليکلي دي. هغه د «جګړې او سولې جدول » (Tables of Destiny) په نامه يو اثر لري چې په کښې تاريخي پيښو ترمنځ د (۳۱۷) کلونو دورې محاسبه کوي او د نړۍ د راتلونکو جنګونو وړاندوينه کوي چې ځينې يې د هغه له مړينې وروسته ريښتيا هم ختلې. د ده يو بل مهم اړخ دا دی چې هغه د "سلاوي افسانې" او "زرتشت" له فلسفې څخه ډېر اغېزمن سوی و او هڅه يې کوله چې د روسي ژبې لرغوني ريښې د نويو کلمو په جوړولو کي وکاروي. د ده له پاتې سويو ليکنو څخه څرګندېږي چې هغه غوښتل يوه نړيواله ژبه جوړه کړي چې ټول انسانان په هغه خبرې وکړي خو دا پروژه يې نيمګړې پاته سوه. د ده اغېز يوازې په روسيه کي نه بلکي په چکي، پولنډي او جرمني فوتوريستانو باندې هم پراخ دی.

مسعود: «خليبنيکوف» ويلې دي: «شعر امکان لري د پوهيدو وړ وي او امکان لري د پوهيدو وړ نه وي، خو په دواړو حالاتو کې بايد ښه او له حقيقت څخه ډک وي.» تاسو په دې اړه څه ليد لرئ؟

ډاکټر رشاد: زه فکر کوم چي خلبنيکوف دلته د شعر د ژور هنري ماهيت خبره کوي. هر هنري اثر د دې اړتيا نه لري چي سمدستي او په بشپړه توګه د لوستونکي له خوا درک سي. کله کله لوی هنر وخت، تأمل او فکر کولو ته اړتيا لري.

خو که شعر هر څومره پېچلی وي بايد يو ډول هنري صداقت او دننی حقيقت ولري او هغه اثر چي يوازي د ابهام لپاره مبهم وي چې څوک په پوه نه سي ارزښت نه ساتي خو هغه شعر چي د انساني تجربې ژور حقيقت انځور کړي که څه هم پيچلی او ستونزمن وي بيا هم خپل ارزښت ساتي.

له همدې امله د خلبنيکوف دا خبره د معاصر هنر د فلسفې يوه مهمه څرګندونه بلل کېدای سي.

د خلبنيکوف دا نظريه د (۱۹۱۰) لسيزې د هنري اونټولوژي (Ontology) «هستي پوهنې» يوه برخه ده چې د هغه وخت د روسي "فورمېليستانو" (Formalists) او "سمبوليستانو" (Symbolists) ترمنځ د اختلاف له امله راپيدا سوه. خلبنيکوف د" فکر وړ"(Thinkable / Conceivable) او "نامفهوم"(Incomprehensible / Unintelligible,) ترمنځ دوه ګوني حالت نه د يوې نوي شاعرانه "امکان"(Possibility) په توګه ګوري، هغه باور درلود چې شعر بايد د لوستونکي ذهن"فعال" (Active)کړي نه دا چې يوازې يو غيرفعال (Passive) پيغام ورکړي.

د دې نظر يوه فلسفي بڼه وروسته د "روسي فورمالېستانو" لکه "رومن ياکوبسن(Roman Jakobson) چې د ژبني دندو (Function of Language) په نظريه مشهور دی، له خوا پراخه سوه چې ويلي يې دي: "شعر هغه ژبه ده " چې د خپل ځان په اړه فکر کوي." خلبنيکوف د "حقيقت" پر مفهوم په افلاطوني ايډيال(Platonic Ideal) باندي نه،بلکي د "هنري ادراک" (Artistic Perception) خبره کوي يعنې هغه حقيقت چې د منطق (Logic) پر ځای د احساس او وجدان له لارې درک کېږي.

دا نظریه د نن ورځې د "تجربي شاعري (Experimental Poetry)او حتی د "هیپ هاپ"(Hip Hop) او " سپوکن وډ" (Spoken Word) په څېر هنرونو کي هم د پام وړ اغیز لري، ځکه چي هلته هم ږغ ، ریتم او جوړښت له دودیزې معنا څخه ډېر مهم ګڼل کېږي.

مسعود: روسي فوتوریستانو او انځورګرانو په خپلو بحثونو کې څرګنده کړه، چې ادب د انځورونو او ایماژونو هنر نه دی، بلکې د کلمو هنر دی. تاسو په دې اړه څه اند لرئ؟

ډاکټر رشاد: دا د روسي فوتوریستانو او وروسته د روسي فرمالیستانو له بنسټیزو نظریو څخه وه او دوی باور درلود چې د ادبیاتو اصلي ماده ژبه ده نه هغه کیسې او پېښې چي ژبه يې بیانوي.

د دوی په اند شاعر او لیکوال باید تر هر څه مخکي د کلمو له هنري امکاناتو سره کار وکړي.

البته زه فکر کوم چي ادب هم د کلمو هنر دی او هم د تصویر، احساس او تخیل. کلمې د ادبي اثر لومړنۍ وسیله ده خو وروستۍ موخه یې د معنوي او تخیلي نړۍ رامنځته کول دي نو له همدې امله د روسي فوتوریستانو دا نظر د ادبي تیورۍ په تاریخ کي مهم مقام لري خو د ادبیاتو ټول ماهیت نه راځرګندوي.

د دې خبرې علمي ژوروالی په دې کې دی چې د کلمو هنري امکانات که څه هم د ادب بنسټ دی خو د معنا رامنځته کېدل د لوستونکي په ذهني کلتوري چوکاټ او د متن د لوستلو په شرایطو پورې هم اړه لري چې د لوسنونکي د کره کتنې غبرګون(Reader-response criticism)او د ژبې د عملي استعمال

(Pragmatics)په رڼا کې لا روښانه کیږي.

له همدې امله د نړۍ په ادبي دودونو کې په ځانګړې توګه د ختیځو ادبیاتو لکه پښتو، فارسي او عربي کې، د "معني" او "مضمون" ارزښت له "لفظ" سره د تلپاتې تعادل په توګه پاته سوی خو راډیکاله فوتوریستي نظریه چې ادب یوازې کلمو ته راکښته کوي بیا د ادب ټول نور اړخونه لکه حسي او عاطفي غبرګون، کلتوري حافظه او تخیلي امکانات نه سي پوښلی.

مسعود: د روسي فوتوریستانو او د هغوی په اصلي غړو کې «ویکتور اشکلوسکي» ، چې د جنوري په ۱۸ پر (۱۸۹۳)زیږدیز کال کې په «سنټ پیترزبورګ» کې زیږیدلی، «بوریس توماچیفسکي»، چې د نومبر په ۲۹ پر (۱۸۹۰)ز کال کې په «سنټ پیټرزبورګ» کې زیږیدلی او «ولادیمیر پروپ»، چې د اپریل په ۱۷پر (۱۸۹۵)ز کال کې زیږیدلی دی. ډیری یې د داستاني جوړښت په برخه کې فعال ول، پداسې حال کې چې په نورو ادبي اثارو کې یې هم کار کاوه. د دغو لیکوالو د لاسته راوړنو، د نښیرونو (اثارو) او مهمو شهکارونو په اړه څه لید لوری لرئ؟

ډاکټر رشاد: ویکتور شکلوفسکي(Viktor Shkilovsky) د روسي فرمالیزم له بنسټ ایښودونکو څخه دی. د هغه تر ټولو مشهور مفهوم «آشنایي ماتونه» یا اشنا شی نااشناکول(Defamiliarization) دی. ده ویل چې هنر باید عادي شیان په نوي او ناآشنا ډول وړاندي کړي څو انسان د ژوند له عادي توب څخه راویښ کړي.

(Boris Tomashevsky) بوریس توماچیفسکي د روسي فورمالیزم له مهمو ادبي تیوریسنانو څخه و چې د ادبي جوړښت، روایت او شعري فورم په باب یې ژوري څېړني وکړې. د هغه مهم آثار دادي:

د ادب تیوري(Poetry)(Theory of Literature)(۱۹۲۵ ز) :

د ادبي تیورۍ او شعر په اړه.

د متن پیژندني په اړه(Textology) :(۱۹۲۸)ز (The Writer and the Book)

د شعر دجوړښت ، وزن او هنري ځانګرنو په اړه: (On Poetry)

د هغه آثار د معاصري ادبي تیورۍ په پرمختګ کي مهم رول لري.

(Vladimir Propp)ولادیمیر پروپ بیا د فولکلور او افسانو د جوړښت په برخه کي د هغه مشهور اثر نړیوال شهرت لري.

«د افسانې مورفولوژي»، (Mythological Morphology)

د روایت پېژندني په تاریخ کي یو له اغېزمنو اثارو څخه ګڼل کېږي.

دغو درې واړو د ادبیاتو د علمي څېړني لپاره نوې لارې پرانیستلې.

د دغو درې واړو پوهانو ترټولو ستر علمي خدمت دا و چې دوی د ادبي اثر د "بڼې (Form) (فورم)   او "جوړښت (Structure) د مطالعه کولو له لارې ادبیات

له فلسفي او تاریخي حاشیو راوایستل او د یوې خپلواکې علمي څانګې حیثیت یې ورکړ.

د پروپ د افسانوي وظایفو کشف نه یوازې د ادب بلکې د فلم، اعلاناتو او

د کمپیوټر د کیسه ویلو(Storytelling) په برخه کې هم د یو بنسټیز جوړښتي

ماډل په توګه کارول کېږي.

شکلوفسکي د ادبي کره کتنې سربېره د شوروي سینما د سناریو لیکلو په برخه کې هم فعال و او توماچیفسکي د "شعري ژبې" د جوړښتونو تحلیل داسې علمي کچه ته ورساوه چې نن ورځ د کمپیوټري ژبپوهنې لپاره هم ګټور تمام سوی دی.

مسعود: په روسیې کې د اکتوبر له انقلاب (۱۹۱۷)ز کال څخه وروسته دوه نور مهم او اغېزمن غورځنګونه د فوتوریسم له زړه څخه راځرګند شول، «سوپره ماتیسم» او «کانستراکتویسم».مهرباني وکړئ د دې دواړو څانګو د بنسټ ایښودونکو د لیدتوګو، اندونو او باورونو او د هغوی د معتبرو نښیرونو(اثارو) په اړه معلومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: سوپرماتیزم(Suprematism) د کازیمیر مالویچ

(Kazimir Malevich)له خوا رامنځته سو. د دې مکتب اساسي موخه دا وه

چي هنر له طبیعي تقلید څخه آزاد کړي او سوچه هندسي بڼو ته ارزښت ورکړي.

د مالویچ مشهور اثر «تور مربع»(Black Square) د همدې تفکر سمبول ګڼل کېږي.

کانستراکتیویزم(Constructivism) بیا تر ډېره د ولادیمیر تاتلین

(Vladimir Tatin) او ال لیسیڅکي (El Lissitzky)له نومونو سره تړاو لري.

د دې مکتب پیروانو هنر د ټولني د عملي اړتیاوو د پوره کولو وسیله بلله. دوی غوښتل چي هنر له ورځني ژوند، صنعت او تولید سره ونښلوي.

سوپرماتیزم د سوچه هنر استازیتوب کاوه خو کانستراکتیویزم د عملي او ټولنیز هنر پلوی و.

دواړه خوځښتونه د شلمي پیړۍ د مدرن هنر له سترو فصلونو څخه دي.

که څه هم دواړه خوځښتونه د "تجرید"(Abstraction) په نوم یو عامه

ځانګړتیا لري خو د دوی فلسفي بنسټونه او وروستۍ لاسته راوړنې یو له بل سره

خورا توپیر لري. سوپرماتیزم د اروپایي تجریدي هنر، لکه واسیلي کانډینسکي

(Wassily Kandinsky) تر اغیز لاندې و، خو

کانستراکتیویزم د باوهاوس(Bauhaus)د جرمني د هنر ، معمارۍ او ډیزاین

مشهور مکتب او نړیوالې معمارۍ پر وده ژور اغېز وکړ او د "فنکشنالیزم

(Functionalism) مفهوم یې راوپاراوه.

په ۱۹۲۰مه لسیزه کې د دواړو مکتبونو ترمنځ بحثونه په دې پای ته ورسېدل چې د شوروي حکومت د (Constructivism)کانستراکتیویزم ملاتړ وکړ ځکه چې صنعتي او تبلیغاتي اړخونه د سټالین د پرمختیایي پلانونو سره همږغي ول خو وروسته دواړه د "بورژوایي فورمالیزم" په تور وځپل سول او سوسیالیست رئالیزم یې ځایناستي سو.

مسعود: «ایخن باوم»، «یوري تن یانو» او "وینوګراډو"، دا د روسیې هغه نامتو لیکوال دي، چې د روسي فورمولیسم د سبکي جوړښتونو په برخه کې یې ډېره هڅه کړېده. هر یو یې د معتبرو او نامتو نښیرونو(اثارو) خاوندان دي. ښه به وي که د دغو ادبی او فرهنگی شخصیتونو د اندونو، لیدتوګو، باورونو او د هغوی د نوموتو نشیرونو(اثارو)په تړاو لنډ معلومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: (Boris Eikhenbaum)بوریس ایخنباوم د ادبي کره کتنې او ادبي تیورۍ له مهمو څېرو څخه دی. هغه د ادبي متن د خپلواک ارزښت دفاع کوله او باور یې درلود چې ادبي اثر باید د خپل هنري جوړښت له مخې وارزول سي.

(Yury Tynianov)یوري تینیانوف د ادب تاریخ او ادبي تحول په باب نوې نظریې وړاندي کړې. هغه ادبیات یو متحرک نظام باله چې د زمانې له بدلونونو سره بدلېږي.

(Viktor Vinogradov)ویکتور وینوګراډوف د سبک پېژندني او ژبني تحلیل په برخه کي ستر خدمتونه کړي دي. د ده څېړنو د ادبي سبکونو د علمي مطالعې بنسټونه نور هم پیاوړي کړل.

د دغو پوهانو ګډه لاسته راوړنه دا وه چې ادبیات یې د علمي څېړني موضوع کړه.

"ایخنباوم "د روسي فرمالیزم د تیورۍ تکامل

(The Evolution of the Theory of Russian Formalism)

تر نامه لاندې خپل اثر کې د فرمالیزم د تاریخي پړاوونو یوه منظمه کره کتنه وړاندې کړه او د ادبي کره کتنې لپاره یې یوه خپلواکه میتودولوژي

(Methodology)جوړه کړه.

تینیانوف د "ادبي تکامل"(Literary Evolution) تیورۍ له مخې ثابته کړه

چې ادبي بدلونونه د ټولنیزو بدلونونو عکس العمل نه بلکې د ادبي سیستم د داخلي جوړښت د سستوالي یا نوښت پایله ده کوم چې د جوړښتي (ساختماني)

" ژبپوهنې"(Structural Linguistics) ارزښت (Value) مفهوم سره ورته والی

لري.

وینوگراډوف بیا د سبک پېژندنې په برخه کې دومره دقیق کار وکړ چې د هغه طریقه د نن ورځې د متني ژبپوهنې (Corpus Linguistics) له مخې د ستاینې وړ ده، او د هغه "ژبنی شخصیت"(Linguistic Personality) یا ژبنی سبک او هویت مفهوم وروسته د فورنزیک ژبپوهنې (Forensic Linguistics) یا حقوقي ژبپوهني لپاره اساس وګرځېد.

مسعود: د روسي فوتوریستانو په منځ کې، "رومن یاکوبسون" (د اکتوبر په ۱۱، پر ۱۸۹٦ زیږیدلی - د جولای په ۱۸، پر ۱۹۸۲ مړ شوی) تر ټولو نړیواله څیره او د روسیې د فوتوریسم یو له مخکښو بنسټ ایښودونکو څخه دی. هغه یو روسي ژبپوه او ادب پوه وو. نوموړی د ژبپوهنې په برخه کې د پراګ ښوونځي له بنسټ ایښودونکو څخه هم دی. مهرباني وکړئ د هغهٔ د اندونو، لیدتوګو او باورونو او نښیرونو(اثارو) د ارزښت په تړاو خپل مالومات را سره شریک کړئ.

ډاکټر رشاد: رومن یاکوبسن (Roman Jakobson) د شلمې پېړۍ تر ټولو اغېزمنو ژبپوهانو او ادبي نظریه‌پوهانو څخه دی. هغه د پراګ د ژبپوهنیز مکتب له بنسټګرو څخه شمېرل کېږي او د جوړښتي یا ساختماني ژبپوهنې (Structural Linguistics) په وده کې یې ستر رول لوبولی دی.

یاکوبسن د ژبې د اړیکو، شعري ژبې او ادبي ارتباط په باب مهمې نظریې وړاندې کړې.

ده د «ژبني ارتباط شپږ عوامل» (The Six Factors of Communication)

او د ژبې شپږ دندې(Six Functions of Language) بيان کړې دي،
چې «شعري دنده»(Poetic Function) ډېره مهمه ده او مفاهيم يې تر
اوسه د ادبي تيورۍ بنسټيز بحثونه ګڼل کېږي.
د ياکوبسن ستره ځانګړنه دا وه چې ادبيات، ژبپوهنه او کلتوري مطالعات يې سره
ونښلول او د معاصرو انساني علومو لپاره يې نوې لارې پرانيستلې.
ياکوبسن د خپل ژوند په وروستيو لسيزو کې د نيوروژبپوهنې
(Neuro-linguistics)يا عصبي ژبپوهنې په برخه کې هم مهم کار وکړ او
په ځانګړي توګه د(Aphasia) "افازيا" يا ژبني اختلال "
(Language Disorder) په اړه يې هغه نظريې چې د استعارې (د غوراوي محور)
او مجاز (د ترکيب محور)
ترمنځ يې توپير روښانه کړ، د دماغ د چپ او ښي نيمګړي ژبني د فعاليت پوهېدو
لپاره يې بنسټ کښيښود.
د هغه فکري ساحه دومره پراخه وه چې د کلود ليوی-شتراس
(Claude Levi- Straus) فرانسوي بشرپوه (Anthropogist) د جوړښتي
انسانپوهنې(Structural Anthropology)، رولان بارت
(Roland Barthes) ، (۱۹۸۰-۱۹۱۵)ز د فرانسوي ادبي کره کتونکی
او فيلسوف د نخښو پېژندنې(Semiotics) او جاک ليکان
(Jacques Lacan) (۱۹۰۹ -۱۹۸۰ ز) د فرانسوی ارواشنونکې

(Psychoanalyst)(چې زگموید فروید یې له نوې زوایې تفسیر کړ)

لپاره یې نظري وسایل چمتو کړل او نن ورځ د نړۍ په غوره پوهنتونو کې د هغه اثار د ژبپوهنې، ادبیاتو او کلتوري مطالعاتو د نصاب لازمې برخې دي.

مسعود: روسي فورمالیستانو، د ادبی ډولونو او ځېلونو، لکه: ډرامو، شعرونو، لنډو کیسو او ناولونو او رومانونو په تړاو څه لید درلود؟

ډاکټر رشاد: روسي فرمالیستانو باور درلود چې هر ادبي ژانر خپل ځانګړی هنري جوړښت او قوانین لري. دوی د ژانرونو ارزښت د موضوع له مخې نه بلکې د تخنیک، بنې (فورم) او جوړښت له مخې ټاکه.

د دوی په اند د شعر ارزښت په شاعرانه ژبه کې دی، د ناول ارزښت په روایتي جوړښت کې دی او د ډرامې قوت د صحنې او عمل په تنظیم کې نغښتی دی.

همدغه لیدلوری وروسته د معاصر روایت پېژندنې، سبک پېژندنې او ادبي نقد پر وده ژور اغېز وکړ.

د فرمالیستانو د ژانرونو دغه جوړښتي لیدلوری وروسته د میخایل باختین

(Mikhail Bakhtin) د "کرونوټوپ"(Chronotope) (وخت-ځای)

(time - space) مفهوم سره یوځای سو او د ژانرونو د تاریخي تکامل په اړه یې

نوي بحثونه رامنځ ته کړل. دوی دا هم وښوده چې د ادبي ژانرونو ترمنځ پولې تلپاتې نه دي او کله چې یو ژانر خپل هنري امکانات پای ته رسوي د نورو ژانرونو

له عناصرو سره یوځای کېږي (لکه "کراس-ژانر" ادبیات)

(Genre - crossing literature)کوم چې نن ورځ په عصري ناولونو، فلمونو او

ډیجیټل رسنیو کې په پراخه کچه لیدل کېږي. د فرمالیستانو دې تګلارې د نړۍ
په ادبي کره کتنه کې د "ژانر تیوري(Genre Theory)
(د ادبي ژانرونو ماهیت، جوړښت او ټولنیز رول)او په ځانګړې توګه «د وینا
ژانرونه» (Speech Genres) لپاره یو علمي بنسټ کښېښود چې تر اوسه
پورې د ادبي او رسنیز نقد یا کره کتنې یوه لازمه برخه ده.

مسعود: «یوګني اونه ګین» نښیر(اثر)، د روسي لیکوال او شاعر «پوشکین» یو له نوموتو شهکارونو څخه دی. روسي فوتوریستانو او د هغوی له ډلو څخه "اشکلوسکي" د دې نامتو نښیر(اثر) د هنري اړخونو په اړه څه اند درلود؟

ډاکټر رشاد: فرمالیستانو(Eugene Onegin) «یوګین اونه ګین» یوازې د یوې عاشقانه کیسې په توګه نه لید بلکې دوی د دې اثر هنري جوړښت، روایتي تخنیکونه، ژبني نوښتونه او د بیان ځانګړی سبک څېړه.

(Viktor Shklovsky)شکلوفسکي په ځانګړي ډول دې ته متوجه و چې (Alexander Pushkin)الکساندر پوشکین څنګه د روایت بهیر تنظیم کړی او څنګه یې عادي پېښې په هنري بڼه بدلې کړې دي.

د فرمالیستانو له نظره د دې اثر عظمت یوازې په محتوا کې نه بلکې په هنري جوړښت او ادبي مهارت کې هم نغښتی دی.

د فرمالیستانو دغه تحلیلي طریقه د دې لامل سوه چې د پوشکین د دې اثر مطالعه له ساده مضموني نقد څخه پورته سي او د هغه شعري جوړښت، د روایت د بدلون ټکی او د نظم او نثر ترمنځ د یوځای کېدنې هنري ځواک وڅېړل سي.

دوی دې پایلې ته ورسېدل چې د "یوګین اونه ګین" اصلي جادو په دې کې دی چې لوستونکی د کیسې د پایلې څخه نه بلکې د کیسې د ویلو له لارې او د هغې د ژبنۍ موسیقۍ څخه خوند اخلي. نن ورځ د پوشکین د دې اثر په اړه نړیوال انتقادي بحثونه لا هم د فرمالیستانو د دغو بنسټیزو مفکورو پر بنسټ روان دي او دا اثر د یو "خپلواک هنري جوړښت"(Autonomous Artistic Structure) (لکه شعر ، ناول او نقاشي) په توګه د ادبي نړۍ یوه بېلګه پاته سوې ده.

مسعود: "میخأیل لاریانوف"، "ناتالیا ګونچاروا"، "الکساندړا اکستر" او "کازیمیر مالویچ" د هغو روسي انځورګرانو له ډلو څخه ول، چې د روسي فوتوریستانو بیانیه یې خپره کړه. د دې بیانیې موخه، لید لوری، منځپانګه، مضمون او پیغام څه وُ. هیله ده که تاسو د دې هنرمندانو او انځورګرانو د هنري او ادبي شخصیوتونو او د هغوی د هنري او نامتو نښیرونو (اثارو) په اړه لنډه رڼا واچوئ.

ډاکټر رشاد: دا ټول د روسیې د اوانګارد(نوښتګر) هنر له سترو استازو څخه دي. میخاییل لاریونوف(Mikhail Larionov) او (Natal Goncharva)ناتالیاګونچاروا د روسي فولکلور، عصري هنر او فوتوریستي تجربو ترمنځ نوی پیوند رامنځته کړ. الکساندرا اکسټر (Aleksandra Ekster)د رنګونو، حرکت او صحنوي ډیزاین په برخه کي نوښتونه وکړل او د اروپا د مدرن هنر له مهمو څېرو څخه وګرځېده. کازیمیرمالویچ (Kazimir Malevich)بیا د سوپرماتیزم ستر بنسټګر و. د هغه آثار د تجریدي هنر په تاریخ کي ځانګړی مقام لري.

د دغو هنرمندانو مشترکه ځانګړنه دا وه چې د هنر دودیز حدود یې مات کړل او د معاصر بصري(لیدونکي) هنر لپاره یې نوي امکانات رامنځته کړل.

د دغو هنرمندانو ستره لاسته راوړنه دا وه چې دوی روسي هنر له اروپایي مدرنیزم سره ونښلاوه او د "تجرید"(Abstraction)له لارې یې د هنر نړیواله ژبه پراخه کړه خو د دوی ترمنځ د پام وړ توپیرونه هم سته: لاریونوف او ګونچاروا د روسي کلیسایي هنر او فولکلور څخه الهام اخیست او مالویچ د لویدیځ مدرن هنر (لکه کاندینسکي) څخه اغېزمن و او یو فلسفي-روحاني سیستم

(Philosophical - Spiritual System)

یې جوړ کړ او «الکسندرا اکسټر» د ایټالوي فوتوریزم د "تحرک" مفهوم سره یوځای او رنګینه فضا یې جوړه کړه. د دوی اثار نن ورځ د نړۍ په غوره موزیمونو لکه تریتیاکوف ګالري(Tretyakov Gallery)، (مسکو) او «MOMA» (نیویارک) کې ساتل کېږي او سره له دې چې د شوروي واکمنۍ د دوی ډېر اثار د "بورژوايي انحطاط" په تور له منځه یوووړل خو د دوی فکري میراث د معاصر هنر په اکاډمیکو نصابونو او نړیوالو هنري جریانونو کې تر نن ورځې پورې ژوندی پاته دی.

مسعود: پر (۱۹۱۴)ز او (۱۹۱۵)ز کلونو کې د فوتوریستو انځورګرانو ډېری نښیرونه(اثار) جګړییز او اتلوال لرلید لري. مهرباني وکړئ د دې پېر د فوتوریستانو د نښیرونو(اثارو) د بېلګو په اړه لنډ معلومات وړاندې کړئ چې د جګړې ستاینه یې کړې وي. او دا هم راته وویاست چې ولې دغو فوتوریستانو داسې نښیرونه(اثار)پنځولي دي؟

ډاکټر رشاد: د شلمي پېړۍ په لومړیو کلونو کي د اروپا سیاسي فضا له بېلابېلو بحرانونو، ملتپالو او پوځي سیالیو څخه ډکه وه. فوتوریستانو او په ځانګړې توګه ایټالوي فوتوریستانو جګړه د بدلون، تحول او د زړو جوړښتونو د نړولو یوه وسیله بلله. مارینېټي آن جګړه « دنړۍ یوازینی پاکوونکی ځواک» بللې وه. له همدې امله د (۱۹۱۴)ز او (۱۹۱۵)زکلونو په آثارو کي د پوځونو حرکت، د وسلو قوت ، د ماشینونو انرژي او د جګړې ږوږ(شور) ډېر څرګند لیدل کېږي.

د بوچیوني، کارا او بالا په ځینو آثارو کي دغه تمایل په ښکاره محسوسېږي خو د دوو نړیوالو جګړو تر ناورینونو وروسته بشري ټولني وښوده چي جګړه د تمدن او انسانیت لپاره تر ګټي ډېر زیان لري. له همدې امله نن ورځ د فوتوریستانو دغه لیدلوری تر جدي نقد لاندي دی.

د ایټالوي فوتوریزم مشر فیلیپو تومازو مارینېټي په خپل "فوتوریستي مانیفیسټ" (۱۹۰۹) کې په ښکاره توګه جګړه د "نړۍ یوازینی حفظ الصحه" بللې وه چې دا

د هغه د فردریش نیچه(Friedrich Nietzsche) د ایلیتېزم (Elitism)

د تفکر څرګندونه کوي. د (۱۹۱۵-۱۹۱۴)ز کلونو آثار لکه د "اومبرتو بوچیوني "

د مړینې د چارج" او "د لانچا د رشوت" انځورونه، د ماشینونو او حرکت د ستاینې ترڅنګ د جګړې د وحشت ناڅرګنده انځورونه هم لري، که څه هم فوتوریستانو هغه د "سپورت" او "پهلوانۍ" په توګه تعبیرول خو د لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته کله چې دوی خپله په هغې کې برخه واخیسته او ډېری یې ووژل سول (لکه بوچیوني په «۱۹۱٦»ز کال کې)نو د دوی خوشبیني کمه او د دې مکتب دننه هم جګړه پاله ږغونه کمزوري سول. نن ورځ تاریخپوهان د فوتوریزم دا اړخ د

هغه د "تیوریکي تېروتنې" په توګه ګڼي چې د هنر او سیاست د ناسم ترکیب یوه بېلګه ده

مسعود: که څه هم فوتوریسم یو لنډ مهاله ښوونځی وه او یوازې د (۱۹۰۹)ز او (۱۹۱۵)ز کلونو ترمنځ یې دوام درلود، خو هغه یو اغیزمن مکتب وو، چې په اروپا کې یې ډېری شاعران، لیکوال او انځورګران ځانته را کش کړل او په عصري او مدرن ادب او هنر کې یې ژور بدلون راوست. تاسو په عصري او مدرن ادب او هنر کې د پرمختیا او ژور بدلون په برخه کې د دې مکتب د اغیزمنتیا لاملونه او دک و دلیل څنګه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: د یوه مکتب ارزښت تل د هغه د عمر په اوږدوالي نه سنجول کېږي بلکي د هغه د اغېزو په ژورتیا اندازه کېږي. فوتوریزم که څه هم لنډمهالی و خو د هنر په نړۍ کي یې فکري زلزله رامنځته کړه. دغه مکتب د نوښت، تجربې، هنري ازادۍ او د راتلونکي د لټون مفکوره عامه کړه. فوتوریستانو هنرمندانو ته دا جرئت ورکړ چي د پخوانیو قالبونو د ماتولو هڅه وکړي. له همدې امله د دادایزم، سوریالیزم، کانستراکتیویزم، سوپرماتیزم او ګڼو نورو اوانګاردي(نوښتګرو) خوځښتونو پر رامنځته کېدو یې مستقیم او غیرمستقیم اغېز پرېښود. فوتوریزم تر ټولو لومړی اروپایي نوښتګر خوځښت و چې د "مانیفیسټ" یا منشور له لارې یې خپل نظریات عام کړل او دا طریقه وروسته دادایستانو، سوریالیستانو او حتی د (۱۹٦۰) مو کلونو پاپ آرټ پورې وکاروله.

د فوتوریزم بل ستر میراث د "تجزیه سوي فورم" او "د حرکت هممهاله" مفکورې وې، چې سیده یې د کوبیزم پر وده اغېز وکړ او د پیکاسو او براک په آثارو کې لیدل کېږي. همدارنګه د فوتوریستانو د ټایپوګرافي او د کلمو د ازادۍ ترتیب

(Parole in libertà) نوښتونه، د نن ورځې د ګرافیک ډیزاین، اعلاناتو او حتی د ویب پاڼو د ډیزاین بنسټونه دي. له همدې امله که څه هم فوتوریزم د یو منظم مکتب په توګه پای ته ورسېد خو د هغه تخنیکي او فکري آثار د نن ورځې د هنر او رسنیو په هر ګوټ کې ژوندي دي.

مسعود: تاسو د اکسپرسیونیسم او فوتوریسم د معمارۍ او نقاشۍ په برخه کې د دوی د هنري سبک د توپیر او د ګډو ټکو په اړه څه اند لرئ؟ مهرباني وکړئ د دغو دوو ښوونځیو د معمارۍ او نقاشۍ د سبک، د نوموتو هنرمندانو او د هغوی د هنري نښیرونو(اثارو) د ځانګړتیاوو په اړه لنډ معلومات راکړئ.

ډاکټر رشاد: اکسپرسیونیسم او فوتوریزم دواړه د شلمې پېړۍ د مدرن هنر مهم خوځښتونه دي خو د دواړو لیدلوري سره توپیر لري. اکسپرسیونیستان د انسان پر داخلي احساساتو، روحي اضطرابونو او عاطفي تجربو تمرکز کوي او د دوی هنر تر ډېره د انسان د باطني نړۍ انځور دی. خو فوتوریستان بیا د بهرنۍ نړۍ، ماشین، سرعت، ښار او حرکت ستاینه کوي. هغوی د راتلونکي او تخنیکي تمدن د روحیې استازي دي. سره له دې توپیرونو، دواړه مکتبونه د دودیز هنر په وړاندې راپاڅېدلي او د نوښت او تجربې پلویان ول. اکسپرسیونیسم (چې مشران یې اډوارډ مونک او وازلي کانډینسکي دي) د هنر د داخلي حقیقت په لټه کې و او رنګونه یې د احساساتو د انتقال لپاره کارول، په داسې حال کې چې فوتوریزم د بهرني عیني حقیقت (لکه د موټر سرعت یا د فابریکې ږوږ) د ښودلو هڅه کوله. خو دواړو مکتبونو د "خط" او "رنګ" دودیز رول مات کړ: اکسپرسیونیستانو کږې او اغراقي بڼې کارولې او فوتوریستانو بیا د یوه شي د بېلابېلو حرکتونو هممهاله انځور (لکه د یو چا پښې چې څو ځله انځوربږي) دود کړ. په معمارۍ کې

اکسپرسیونیزم د عضوي بڼو(Organic form) او خامو موادو

(Rough materials) (لکه د پوستکي په څیر) (Skin - like texture / surface)

پلوي ول خو فوتوریزم د ښیښې، فولاد(Glass and Steel) او افقی کرښو

(Horizontal lines) (لکه د فنلند معمار الیل سارینن Eliel Saarinen طرحو)

غوښتونکی ول چې وروسته د آرت دیکو(Art Deco) د (۱۹۲۰- ۱۹۳۰) لسیزو یو

هنري او معماري سبک او مدرنې معمارۍ (Modern Architecture) چې د شلمي پیړۍ له منځ څخه پیل سو بنسټ وګرځېد.

مسعود: په ټولیز ډول، د سوریالیزم او فوتوریسم د اصلي انګېزو او هڅونو ترمنځ نږدېوالی شتون لري، چې د دوی د هنرمندانو په کارونو، تګلورو او سبکونو کې لیدل کیدی شي. تاسو په دې اړه څه لید لرئ؟ ښه به وي که د دغو دوو ښوونځیو د معمارۍ او نقاشۍ د سبک، د نوموتو هنرمندانو او د هغوی د هنري ښیرونو(اثارو) د ځانګړتیاوو په اړه خپل مالومات راسره شریک کړئ.

ډاکټر رشاد: که څه هم سوریالیزم او فوتوریزم له بېلابېلو فکري سرچینو راټوکېدلي خو دواړه د هنري انقلاب استازي دي. فوتوریستان د راتلونکي، ټکنالوژۍ او حرکت په لټه کي ول خو سوریالیستان د انسان د لاشعور، خوبونو او خیالونو او پټې رواني نړۍ د کشف هڅه کوله. دواړه مکتبونه له دودیزو اصولو څخه د ازادۍ غوښتونکي ول او د نویو هنري امکاناتو د موندلو هڅه یې کوله. همدغه نوښت غوښتنه د دواړو ترمنځ تر ټولو لوی ګډ ټکی دی.

سوریالیزم چې بنستګر او مشر یې اندره بروتون (Andrè Breton) و

"(چې په ۱۹۲۴ ز کې د سوریالیزم مانیفست ولیکی) د فروید د رواني تحلیل له مفکورو اغېزمن سوی و او د "اتوماتیکې لیکنې (Automatic Writing)له لارې یې د شعور خنډونه ماتول، پداسې حال کې چې فوتوریزم د نېتشې او مارکسیستي نظریو تر منځ یو ډول هایبرډ(Hybri) (ګډوله یا مخلوط) و.

خو دواړو د "دود" او "اکاډمۍ" په وړاندې یو ډول بغاوت وکړ: فوتوریستانو موزیمونه "هدیرې" بللې او سوریالیستانو کلاسیک هنر "بورژوایي" وباله.
همدارنګه دواړو مکتبونو د ژبې سره لوبه وکړه: فوتوریستانو د کلمو ازاد ترکیب (Parole in libertà) او سوریالیستانو د "عکسونو شوک کوونکی ترکیب"

(لکه ویلي کیدونکي ساعتونه د سلوادور ډلي انځور) دود کړ. په دې توګه، که څه هم د دوی موخې توپیر لري خو د دوی طریقه او انرژي یو شان وه او نن ورځ دواړه د مدرن هنر د "ازادۍ دوه اړخه یا څیرې (Two Side of Freedom)" ګڼل کیږي.

مسعود: تاسو د فوتوریسم د ښوونځی د زوال او د له منځه تللو، اصلي لاملونه، انګیزې، دک او دلیل څنګه ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: د فوتوریزم د زوال څو مهم عوامل دادي:

لومړی، د لومړۍ نړیوالې جګړې ناورینونو د دې مکتب ډېرې خوشبینۍ تر پوښتنې لاندې راوستې. هغه تمدن چې فوتوریستانو یې ستاینه کوله، د جګړې په ډګرونو کې له ستر بحران سره مخامخ سو. دوهم، د دې غورځنګ ځیني مخکښان یا په جګړو کې ووژل سول او یا یې فعالیت کم سو. د بېلګې په توګه اومبرتو بوچیوني په (۱۹۱٦)ز کال کې ومړ.

درېيم، د دادايزم، سورياليزم او نورو نويو مکتبونو راپيدا کېدو د فوتوريزم ځای محدود کړ.

همدغه عوامل د دې سبب سول چې فوتوريزم د يوه مستقل مکتب په توګه ورو ورو کمزوری سي. د فوتوريزم د زوال يو بل پټ عامل د هغه داخلي تناقض و: دوی له يوې خوا د "انقلاب" او "ازادۍ" ږغ کاوه خو له بلې خوا د ايټالوي فاشيست رژيم (موسوليني) له ښکيلاک سره يې اړيکې ټينګې کړې چې د هنرمندانو يوه ډله يې له دې مکتب څخه ليرې کړه. مارينېټي پخپله د فاشيست پارلمان غړی سو او دا سياسي اړيکې د فوتوريزم هنري استقلال ته زيان ورساوه.

سربېره پر دې، د (۱۹۲۰)ز مو کلونو په لومړيو کې کله چې اروپا د جګړې له زيانونو رغېده، نو د هنر پام له "تيکنالوژۍ" څخه بيرته "انسان" او د هغه "معنويت" ته واړول سو او (Surrealism) سورياليزم او(Existentialism) وجوديت غښتلي سول. په دې توګه فوتوريزم چې يو وخت د "راتلونکي" سمبول و خپله د تاريخ برخه سوه.

مسعود: ويل شوې دي: د فوتوريسم د ښوونځی له ړنګيدو وروسته، دا مکتب پر نويو ادبياتو او هنرونو ډېر اغېز وکړ او د کوبيسم، دادايسم، او سورياليسم د مکتبونو په بڼه خپل شتون ته دوام ورکړ، او په ټوله نړۍ کې د نوښتګر، مدرن او عصري هنر لپاره الهام شو. تاسو په دې تړاو څنګه اندئ؟

ډاکټر رشاد: دا خبره تر ډېره سمه ده. فوتوريزم د نوښت، تجربې او هنري ازادۍ هغه روحيه رامنځته کړه چې وروسته ګڼو نورو مکتبونو ته انتقال سوه. دادايستانو (Dadaists)د دوديزو ارزښتونو پر ضد د بغاوت مفکوره ترې واخيسته.

(Surealists) سورياليستانو د هنري آزادۍ له تجربو څخه ګټه واخيسته.

معاصرې معمارۍ، ګرافيک ډيزاين او صنعتي هنر هم د فوتوريستي ليدلوري له اغېزو بې برخي نه دي. نو ويلای سو چي فوتوريزم د يوه تاريخي مکتب په توګه پای ته ورسېد خو فکري او هنري اغېزې يې لا هم دوام لري. د بېلګې په توګه، د دادا غورځنګ (۱۹۱٦) چې د تريستان ځارا (Tristan Tzara) او مارسل دوشان (Marcel Duchamp)له خوا رامنځته سو او د فوتوريزم د "دود ماتولو" روحيه يې په راديکاله توګه تعقيب کړه خو له جګړې پالنې څخه يې ډډه وکړه او د "پوچۍ" او "بې معنايۍ" لوري ته يې راواړوله.

(Cubism) کوبيزم چې مشران يې (Picasso) پيکاسو او براک (Braque) ول د فوتوريزم له "تجزيې" تخنيک څخه اغېزمن سو خو د حرکت پر ځای يې د جامدو شيانو جوړښت وڅېړه.

سورياليزم بيا د فوتوريزم له "اتوماتيکې ليکنې" څخه مستقيم الهام واخيست خو هغه يې د سياسي او رواني تحليل لوري ته راواړوه.

ان د (۱۹٦۰)مو کلونو پاپ آرټ (Pop Art) او د (۱۹۸۰)مو کلونو پوسټ مدرنېزم (Postmodernism) هم د فوتوريزم له "ماشيني ښکلاو" او «کولاژ» تخنيکونو څخه کار واخيست. نو په حقيقت کې فوتوريزم د "مدرن هنر" او دادا، کوبيزم، سورياليزم لپاره لاره هواره کړه او د هغه اغېزې تر نن ورځې پورې د هنر په اکاډميکو نصابونو کې تدريس کېږي.

مسعود: د پښتو ژبې د ادبي ښنيرونو(اثارو)او ځانګړي ډولونو (ژانرونو) په تړاو د فوتوريسم د مکتب اغېز څنګه ارزوې؟

ډاکټر رشاد: په پښتو ادب کې د فوتوریزم مستقیم او منظم حضور نه لیدل کېږي، خو د نوښت، عصریتوب او د نوي بیان د لټون په برخه کې یې غیر مستقیمې اغېزې محسوسېدای سي.

د شلمې پېړۍ له نیمایي وروسته چې پښتو شعر او نثر د نوو تجربو پر لور ولاړ نو د نړۍ د مدرنو ادبي خوځښتونو اغېزې هم ورو ورو را څرګندې سوې. ځینو معاصرو شاعرانو او لیکوالانو د ښاري ژوند، تخنیکي بدلونونو او نوي عصر د تجربو انعکاس کړی دی چې په پراخه مانا یې د فوتوریستي روحیې له اغېزو سره تړلای سو.

په پښتو ادب کې د عصریتوب دوهمې څپې (۱۹۶۰-۱۹۵۰ز) په کلونو کې د "نوي شعر" غورځنګ له لارې راپیل سوې چې مشران یې لکه عبدالرحمان پژواک، اکاډمیسن سلیمان لایق او پوهاند ډاکتر مجاوراحمد زیار ، جیلاني جلال او نور ول چې له نړیوالو خوځښتونو (لکه سوریالیزم او اکسپرسیونیزم) څخه اغېزمن ول خو د فوتوریزم نوم یې په ښکاره نه یادوه. په دې ډول شعر کې د ښاري او عصري ژوند انځورونه راڅرګند ول چې د فوتوریزم له موضوعاتو سره نژدې تړاو لري. د بېلګې په توګه، د پژواک ځینې شعرونه د "نویوالي" او "عصر" انځورونه لري، او د جلال بعضې شعرونه د "کولاژ" تخنیک کاروي. خو دا اغېزې تر ډېره د لویدیځو ادبیاتو د ژباړو له لارې راغلي نه د فوتوریزم د مستقیمو مانیفیسټونو له لارې.

په دې توګه، که څه هم پښتو ادب کې رسمي فوتوریستي مکتب نه سته خو د هغه فکري انعکاس د معاصر پښتو شعر په ځینو نوښتګرو بېلګو کې لیدل کېږي، او دا پروسه تر نن ورځې پورې دوام لري.

مسعود: په پښتو ادبیاتو کې د فوتوریسم لارویانو، مخکښ او نامتو لیکوال څوک دي؟ ایا دوی د فوتوریسم له مکتب او تګلوري څخه اغیزمن دي که نه؟ مهرباني وکړئ د دغو لیکوالو د نوماندو اثارو نومونه واخلئ.

ډاکټر رشاد: تر اوسه په پښتو ادب کې داسې کوم منظم او رسمي فوتوریستي مکتب نه دی رامنځته سوی. همدارنګه کوم شاعر یا لیکوال په بشپړه مانا د فوتوریزم استازی نه ګڼل کېږي خو ځیني معاصر لیکوالان او شاعران د نوښت، عصري لید، ښاري تجربو او نوې ژبې د کارولو له پلوه له نړیوالو مدرنو خوځښتونو اغېزمن ښکاري. له همدې امله باید ووایو چې په پښتو ادب کې د فوتوریزم مستقیمه مکتبي بڼه نه سته خو د هغه ځیني فکري او هنري انعکاسات لیدل کېږي.

د پښتو ادب د تاریخ په اوږدو کې ډېری شاعران او لیکوالان د کلاسیکو قالبونو (لکه غزل، رباعي، مثنوي) پابند پاته سوي او یوازې د شلمې پېړۍ په دوهمه نیمایي کې ځینو نوښتګرو شاعرانو (لکه اکاډمیسن سلیمان لایق، پوهاند ډاکټر مجاوراحمد زیار، صدیق کاوون، پروین ملال، عبدالغفور لیوال ، صفیه صدیقي ، نظیف تکل ، خواریکښ نظري او داسي نور) د نثر او نظم ترمنځ پولې ماتې کړې خو دا نوښتونه تر ډېره د سوریالیزم او عصري نثر له اغېزو راغلي نه د فوتوریزم د مانیفیسټونو له مستقیم تعقیب څخه. که څه هم د "سپین شعر" او "ازاد شعر" په ځینو بېلګو کې د چټکتیا، ټکنالوژۍ او ښار انځورونه سته خو بیا هم کوم شاعر په قصدي توګه د فوتوریستي اصولو (لکه د کلمو ازاد ترکیب، د نحوي قواعدو ماتول، یا د ماشین ستاینې) څخه پیروي نه ده کړې.

په دې توګه، پښتو ادب کې فوتوريزم د يو "منظم مکتب" په توګه نه بلکي د يو تيت او پرک اغيز له لارې را څرګندسوی دی او د هغه مستقيم استازيتوب د يوه ځانګړي ليکوال لپاره د پوهانو ترمنځ توافق نسته.

مسعود: په افغانستان کې د ننداري''تياتر''، ډرامې، انځورګری او نقاشۍ، مجسمه جوړونې، معمارۍ، سينما، عکاسۍ، په هنرونو کې د فوتوريسم د سبک او هنر، اغېز څه ډول ارزوئ؟

ډاکټر رشاد: د افغانستان هنري بهيرونه تر ډېره د سيمه‌ييزو، اسلامي او کلاسيکو فرهنګي سرچينو تر اغېز لاندي پاته سوي دي. له همدې امله فوتوريزم دلته د اروپا په څېر مستقيم حضور نه لري. خو د معاصرې معمارۍ، ښاري ډيزاين، ګرافيک هنر، سينما او ځينو نويو هنري تجربو په برخه کي د عصريتوب هغه روحيه ليدل کېږي چي د فوتوريستي تفکر له عمومي فضا سره نژدې ده . په ټوله کي ويلای سو چي د فوتوريزم اغېز په افغانستان کي تر ډېره غيرمستقيم او د نړيوالو هنري جريانونو د انتقال له لاري څرګند سوی دی.

په افغانستان کې د هنر مدرن کېدل له (۱۹۴۰)ز مو کلونو وروسته پيل سول، کله چې کابل پوهنتون او د ادبياتو او بشري علومو او وروسته د ښکلو هنرونو پوهنځي جوړ سول او ځينو افغان هنرمندانو په اروپا کې زده کړې وکړې. د بېلګې په توګه، انځورګر عبدالقدير رسا او حفيظ پاکزاد د لويديځې نقاشۍ تخنيکونه (لکه امپرسيونيزم او کوبيزم) له سيمه‌ييزو مضامينو سره يوځای کړل خو د فوتوريزم نوم يې نه ياداوه.

په معمارۍ کې، د (۱۹۶۰)ز مو کلونو د کابل ښار د عصري ودانيو (لکه د کابل هوټل، د پوهنتون ودانۍ، کانټيننټل هوتل ، د وزير اکبر خان مينې ځينې کورنه)

په راوسته کې د کندهار د عینو مینې ځینې کورنه او داسي نور ډیزاینونو کې د مدرنې معمارۍ کربښې کارول سوې چې بالواسطه د فوتوریستي معمارۍ له مفکورو (لکه افقی کربښو، ښیښو او فولادو) اغېزمنې وې.

په تیاتر کې، د (۱۹۷۰)ز مو کلونو ځینو لوبغاړو (لکه فقیرزاده ، محمد عثمان راد او احمد غوث فقیر) د اروپایي اوانګارد تیاتر (لکه بریخت او آرتو) له تخنیکونو کار واخیست چې بیا په هغو کې د فوتوریزم د "چټکتیا" او "حرکت" غیرمستقیم انعکاس شتون درلود خو د (۱۹۸۰)مو کلونو له جګړو وروسته دا مډرنې تجربې کمې سوې او هنر بیرته دودیزو او کلاسیکو قالبونو ته راوګرځېد.

خو په سینما کې بیا له اروپا څخه د راغلو اکادیمیکو سینماګرانو له لارې لکه عبدالواحد نظري ، سیدلال شینواري او داسي نورو له لارې دا تجربې په غیر مستقیم ډول تر سره سوې.

د دې ترڅنګ، که د افغانستان د مشروطیت دورې ادبیات او په ځانګړې ډول د سراج الاخبار مکتب او د علامه محمود طرزي افکار چې فوتوریزم سره لږ تر لږه هممهاله و، د ایټالوي فوتوریزم سره پرتله کړو نو هم ورته والي لري او هم توپیرونه.

په ادبي او څېړنیزو لیکنو کي معمولاً نه ویل کېږي چي طرزي فوتوریست و خو ویل کېدای سي چي د هغه په افکارو کي ځیني هغه ځانګړتیاوي موجودي دي چي د فوتوریزم له روحیې سره یې نژدې والی درلود.

ورته والی:

۱. د ملت پالني (نشنلیزم) روحیه : په دواړو خوځښتونو کي د ملت عظمت او ملي ویاړ مهم ځای لري. فوتوریستانو د ایټالیا د ځواکمنېدو، ملي یووالي او نړیوال

نفوذ خوبونه لیدل. طرزي او د هغه ملگرو هم د افغان ملت د بیدارۍ، خپلواکۍ او ملي یووالي تبلیغ کاوه.

۲. د راتلونکي ستاینه : فوتوریستانو ویل چې باید د راتلونکي پر لور ولاړ سو او له زړو قالبونو څخه راووزو. طرزي هم په خپلو مقالو کي پر دې ټینگار کاوه چې افغانستان باید د علم، صنعت، ښووني او تمدن پر لار روان سي او د نړۍ له پرمختگونو سره ځان برابر کړي.

۳. د بدلون غوښتنه : دواړو د خپل وخت له رکود او جمود سره مخالفت درلود. فوتوریستانو د ادبي او هنري دودونو ماتول غوښتل، او طرزي د ټولنیزو او فکري دودونو اصلاح او نوي کول غوښتل.

۴. د مبارزې او جگړې ارزښت : فوتوریستانو جگړه د ملتونو د ځواک نخښه بلله. د مشروطیت لیکوالانو هم د خپلواکۍ لپاره مبارزه ضروري گڼله. د انگرېزانو د نفوذ او ښکیلاک(استعمار) پر ضد مقاومت د هغوی په لیکنو کي څرگند لیدل کېږي.

۵. پر زړو ادبي موضوعاتو نیوکه : طرزي څو ځله دا خبره کړې ده چې ادبیات باید یوازي د زلفو، خالونو، میني او عاشقانه تخیلاتو تر چوکاټه محدود نه وي بلکي د ملت دردونه، علم، سیاست او ټولنیزي اړتیاوي هم بیان کړي.
فوتوریستانو هم پر دودیزو رومانتیکو او کلاسیکو ادبیاتو سختي نیوکي کولې.

توپیرونه:

۱. د جگړې مفهوم : دا تر ټولو مهم توپیر دی. فوتوریستانو جگړه تقریباً د یوه مستقل ارزښت په توگه ستایله. هغوی ویل چې جگړه د ملتونو د ځواک او نوښت سرچینه ده خو طرزي جگړه د خپلواکۍ او دفاع لپاره لازمه بلله، نه دا چې هره

جگړه ښه ده. د هغه موخه سوله، اصلاح او پرمختګ و، جګړه یې یوازې د آزادۍ د ترلاسه کولو وسیله ګڼله.

۲. دیني او اخلاقي بنسټ : فوتوریزم یو اروپایي سیکولر او هنري خوځښت و خو د طرزي فکر د اسلام، شرقي ارزښتونو او افغاني ټولنې له فرهنګي جوړښت سره تړلی و. هغه عصریتوب غوښت، خو د دین د له منځه وړلو غوښتونکی نه و.

۳. ادبي هدف : فوتوریستانو غوښتل د شعر ژبه، وزن، سبک او د هنر ټول اصول بدل کړي. هغوی د ادبي انقلاب غوښتونکي ول. طرزي بیا د ادبیاتو د بشپړ تخریب غوښتونکی نه و، هغه غوښتل ادبیات د ملت خدمت وکړي او نوي موضوعات راونغاړي، خو د ادبي میراث د نابودۍ پلوی نه و.

۴. د ماشین او صنعت لمانځنه : په فوتوریزم کې ماشین، اورګاډی، موټر، فابریکه او سرعت تقریباً د هنري تقدس مقام لري. په سراج الاخبار کې د صنعت او ټکنالوژۍ ستاینه سته خو دومره افراطي نه ده، هلته صنعت د پرمختګ وسیله ده، نه د هنر او ژوند تر ټولو لوړ ارزښت دی.

که په لنډ ډول ووایو: د دوهمې مشروطیت دورې ادبیات او د ایټالوي فوتوریزم ترمنځ د ملت پالنې، راتلونکي ته د خوشبینۍ، د بدلون غوښتنې، د خپلواکۍ د مبارزې او پر زړو ادبي موضوعاتو د نیوکو له پلوه څرګند ورته والی موجود دی. خو د جګړې د مفهوم، دیني بنسټ، ادبي موخو او د صنعت د ارزښت په برخه کې ژور توپیرونه لري. له همدې امله د علامه محمود طرزي ادبیات فوتوریستي نه بلل کیږي، خو د فوتوریستي روحیې له ځینو عناصرو سره نژدې والی لري.

اوس که پر سراج الاخبار او بیا په راوروسته کې پر چپې دورې د روسي ایکو فوتوریزم او کیوبو فوتوریزم اغیز په لنډ دول وڅیړو نو ویلای سو چې

سراج الاخبار د اصلاح غوښتوني ، ملت جوړوني او ملي- اسلامي روښانتيا ادبي مکتب و.

ايکو فوتوريزم د فردي نوښت او د شاعر د ځان محورۍ مکتب و.

کيوبو فوتوريزم د هنري ژبې د ماتولو، تجربې او صنعتي عصر د ستاينې مکتب و.

خو د افغانستان د چپي دورې ادبيات تر ډېره د سوسياليستي رياليزم اغېز منلی و نه د روسي فوتوريزم او له فوتوريزم څخه يې يوازې عمومي فکر لکه د راتلونکي ستاينه، د پرمختګ او صنعت انځورونه او د زړو دودونو نقد په محدود ډول اخيستی خو د فوتوريستانو ژبني او فرمي تجربې په رسمي شوروي ادب او افغان دولتي ادب کې ځای و نه موند.

اوس که د فوتوريسم د اصلي تعريف له مخې قضاوت وکړو، نو په افغانستان کې د تياتر، ډرامې، نقاشۍ، معمارۍ، عکاسۍ او نورو هنرونو په ډګر کې د فوتوريسم مستقيم او سازمان سوی اغېز ډېر کم و. افغانستان داسې صنعتي او ښاري چاپېريال نه درلود چې د ايټالوي فوتوريستانو د «ماشين، سرعت، صنعت او ټکنالوژۍ» مفکورې پکښې په بشپړ ډول وده کړې وای خو که د فوتوريسم پراخ مفهوم، يعنې د راتلونکي لور ته کتل، له دوديزو قالبونو څخه وتل، او د نوې نړۍ هنري بيان په پام کې ونيسو، نو د افغانستان په معاصرو هنرونو کې يې ځينې غير مستقيمې نخښې ليدل کېږي.

۱. په نقاشۍ او تجسمي هنرونو کې : د افغانستان معاصر هنر په ځانګړي ډول د يوويشتمې پېړۍ له پيل څخه د نويو هنري ژانرونو، انتزاعي نقاشۍ، ګرافيتي، ډيجيټل هنر، ويډيو آرټ او مفهومي هنرونو پر لور ولاړ. دا تحول له کلاسيک

مینیاتور او دودیز واقعیت‌پال هنر څخه د وتلو نخښه وه. د بېلګې په توګه:
شمسیه حسني ښاري فضا، ښځې، هویت او د راتلونکو هیلو موضوعات په
 ګرافیتي(Graffiti Art) او ډیجیټل هنر (Digital Art) کې کاروي؛
 ArtLords یوه ټولنه چې (۲۰۱۳)ز کال په افغانستان کې رامنځ ته سوه او د
افغانستان د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د هنرونو ریاست د ښار دیوالونه د ټولنیز
بدلون او راتلونکي تصور لپاره هنري فضا ګرځولې وه. دا هنرونه سوچه
فوتوریستي نه دي خو د راتلونکي، بدلون او ښاري ژوند د انځورولو له پلوه د
فوتوریستي هنر ځینې نخښې لري.

۲. په تیاتر او ډرامه کې : فوتوریستي تیاتر په اصل کې د دودیزو داستاني
جوړښتونو ماتولو، چټکو صحنو او تجربوي اجراوو پلوی و. په افغانستان کې تیاتر
د شلمې پېړۍ له لومړیو عصري اصلاحاتو سره راڅرګند سو، خو د هغه تمرکز
زیاتره پر ټولنیزو، تعلیمي او سیاسي موضوعاتو و، نه پر فوتوریستي تجربو. د
یوویشتمې پیړۍ له پیل څخه ځینې ښاري هنري اجراوې، د ازادې فضا تیاتر او
(Performance Art) (پرفورمنس آرټ) (لیدونکی هنر له ژوندیو اجراوو سره)
رامنځته سول چې د معاصرې نړۍ ستونزې یې مطرح کولې. دا چارې د
فوتوریستي تجربې له روحیې سره څه ناڅه ورته والی لري، خو د فوتوریسم د
مکتب مستقیم ادامه نه ګڼل کېږي خو یو څه نیوفوتوریزم (Neo Futurism)
سره اړخ لګوي.

۳. په معمارۍ کې : دلته وضعیت لږ پیچلی دی. فوتوریستي معمارۍ د متحرکو
کرښو، نویو موادو او د ماشیني عصر د ښکلا استازیتوب کاوه. په افغانستان کې
تاریخي معمارۍ د کابل، کندهار، هرات او بلخ د اسلامي-تیموري دودونو پر

بنسټ ولاړه ده؛ د شلمې پېړۍ په منځ او وروستیو کې عصري دولتي ودانۍ، پوهنتونونه او ښاري پروژې رامنځته سوې. د یوویشتمې پیړۍ له پیله نوې ښاري سیمې او تجارتي ودانۍ جوړې سوې، خو زیاتره یې د خلیجي، ترکي، لوېدیځو یا سیمه‌ییزو سبکونو تقلید و، نه د فوتوریزم. نو ځکه ویلای سو چې افغانستان کې «مدرن» او «نوې معمارۍ» سته، خو «فوتوریستي معمارۍ» تقریباً نه سته.

۴. په عکاسۍ کې : عصري افغان عکاسي د طبیعت، د جګړې، مهاجرت، ښارونو، ښځو، هویت او ټولنیز بدلون موضوعات انځوروي. ځینې معاصر عکاسان د ډیجیټلي تخنیکونو او مفهومي لیدلوري له لارې د افغانستان د راتلونکي په اړه هنري پوښتنې راپورته کوي. دا برخه د فوتوریستي «راتلونکی‌محور» (Future Axis) فکر سره تر ټولو نژدې بلل کېدای سي، خو بیا هم د جګړې او هویت بحث پکښې تر ټکنالوژۍ او ماشین ډېر غالب دی.

عمومي ارزونه:

زما په اند د افغانستان په هنرونو کې تر فوتوریسم ډېر اغېزمن جریانونه دا دي: (Modernism) مدرنیزم، (Social Realism) ټولنیز واقعیت‌پالنه، مفهومي هنر (Conceptual Art)، او وروسته‌مدرنیزم (Postmodernism) .

فوتوریسم یوازې د ځینو مفکورو لکه نوښت، ښاري ژوند، راتلونکې ته هیله او د دودیزو چوکاټونو ماتولو له لارې اغېز کړی دی.

له همدې امله، که سلنه ورکړو، ښایي ووایو چې د افغانستان په معاصرو هنرونو کې د فوتوریستي عناصرو حضور محدود او غیر مستقیم دی خو د مدرنیزم او معاصر نړیوال هنر اغېز پراخ او څرګند دی.

نو په ټوله کې فوتوریزم په افغانستان کې هیڅکله یو خپلواک او څرګند غورځنګ نه و بلکې د نړیوال هنر د انتقال په بهیر کې یې غیرمستقیم اغېزې د معاصر هنر په ځینو برخو کې پاتې دي.

مسعود: د دې مرکې په پای کي د فوتوریزم په اړه ستاسو وروستۍ ارزونه څه ده؟

ډاکټر رشاد: فوتوریزم د شلمي پېړۍ د فرهنګي تاریخ یو له هغو خوځښتونو څخه دی چي د هنر او ادب پر مسیر یې ژور اغېز کړی دی. که څه هم د دې مکتب ځیني افراطي سیاسي او فکري اړخونه د نیوکو وړ دي،خو د نوښت، خلاقیت، تجربې او هنري ازادۍ په برخه کي یې نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي.
فوتوریستانو هنرمندانو ته دا جرئت ورکړ چي د خپل عصر له واقعیتونو سره مخامخ سي او د راتلونکي لپاره نوې هنري ژبه ولټوي. همدا د دوی تر ټولو لوی میراث دی او همدا لامل دی چي د فوتوریزم نوم لا هم د معاصر هنر او ادب په تاریخ کي په درناوي یادېږي.

نن ورځ د فوتوریزم ارزونه د تاریخپوهانو ترمنځ دوه اړخیزه ده: یوه ډله هغه د "فاشیستي هنر" په توګه غندي، ځکه چې مارینېټي وروسته د موسولیني ملاتړ وکړ او د جګړې ستاینه یې وکړه . بله ډله بیا هغه د "هنري ازادۍ لومړنی

پیغام(Fist Message of Artistic Freedom)بولي چې د دودیز هنر په وړاندې

یې بغاوت وکړ او د هنر د ټولو راتلونکو خوځښتونو لپاره یې لاره هواره کړه .

د حقیقت په توګه، فوتوریزم د "عصریتوب د نیکمرغۍ او بدمرغۍ" دواړه اړخونه لري: هغه تخنیکي پرمختګ او حرکت ته ارجحیت ورکاوه خو له انساني اړخونو (لکه احساس، عاطفه، اخلاق، او روح) څخه یې غفلت وکړ. خو له دې سره سره د هغه تخنیکي اختراعات (لکه کولاژ، ټایپوګرافي، د حرکت انځورنه) د نن ورځې

د هنر، فلم، اعلاناتو او ډیجیټل رسنیو لازمې برخې دي. په دې توګه، فوتوریزم د یو تاریخي پېښې په توګه پای ته ورسېد خو د یو "فکر" یا "انرژي" په توګه د نړیوال هنر په رګونو کې جریان لري او د هغه نوم د شلمې پېړۍ د هنر په تاریخ کې د یو تلپاتي بڼغ په توګه پاته دی.

نن چي موږ د مصنوعي ځیرکتیا، روبوټونو، ډیجیټلي شبکو، مجازي واقعیت، کوانټمي کمپیوټرونو او فضایي ټکنالوژۍ په عصر کي ژوند کوو نو ویلای سو چي د فوتوریستانو ډېری خیالونه او آرمانونه تر یوه بریده په حقیقت بدل سوي دي.

فوتوریستانو باور درلود چي انسان باید د علم او ټکنالوژۍ له برکته د خپل ژوند نوې بنې رامنځته کړي. که نن مارینیټي، مایاکوفسکي او نور فوتوریستان ژوندی وای ښايي مصنوعي ځیرکتیا به یې د بشري تمدن د نوي انقلاب په توګه ارزولې وای هغوی به ویلي وای چېAI د انسان د فکري ځواک پراختیا ده لکه څنګه چې ماشین د انسان د جسمي ځواک پراختیا وه.

اوس مصنوعي ځیرکتیا د معلوماتو د تحلیل، ژباړې، لیکني، څېړني، طب، انجینرۍ او اقتصاد په برخو کي داسي بدلونونه راوستي چي د صنعتي انقلاب له بدلونونو سره سیالي کولای سي. له همدې امله فوتوریستانو به اوس دا یوه ستره تاریخي لاسته راوړنه بلله.

همدارنګه د مجازي واقعیت یا (Virtual Reality)په برخه کي به فوتوریستانو ځانګړې علاقه لرلای ځکه د دوی هنر تل د حرکت، تجربې او نوي احساس د رامنځته کولو هڅه کوله او مجازي نړۍ انسان ته دا توان ورکوي چي له فزیکي محدودیتونو پرته نوي فضاګاني تجربه کړي. دا مفکوره د فوتوریستي تخیل سره بشپړه همږغي لري.

په روبوټيک کي هم د فوتوريستي فکر اغېز لېدلی سو. فوتوريستانو د انسان او ماشين ترمنځ اړيکه يوه مثبته او تکاملي اړيکه بلله، د دوی له نظره ماشين د انسان دښمن نه بلکي د هغه د پرمختګ وسيله وه. نني روبوټونه په صنعت، طب، کرهڼه او فضايي څېړنو کي هغه رول ترسره کوي چي يو وخت د فوتوريستانو هيلې وې.

خو د دې ټولو تر څنګ يو مهم فلسفي بحث هم راولاړېږي. هغه دا چي: آيا ټکنالوژي به انسان نور هم آزاد کړي او که به يې تر خپل واک لاندي راولي؟ دلته د معاصر فکر او کلاسيک فوتوريسم ترمنځ توپير راپيدا کېږي.

لومړني فوتوريستان ډېری د ټکنالوژۍ په وړاندي ډېر خوشبين ول خو نني مفکران د هغه د اخلاقي او ټولنيزو اغېزو په باب هم پوښتني راپورته کوي، د بېلګي په توګه: که مصنوعي ځيرکتيا د انسان ډېری کارونه ترسره کړي نو د کار بازار به څه ډول بدلېږي؟ که روبوټونه د انسان د پرېکړو ځای ونيسي، نو د مسؤليت مسئله به څنګه حل کېږي؟ که مجازي نړۍ د واقعي ژوند بديل سي نو د انساني اړيکو راتلونکی به څه وي؟ دغه پوښتني نن د فلسفې، اخلاقو او ټولنپوهنې له مهمو بحثونو څخه دي.

زما په اند د فوتوريسم تر ټولو ژوندی اړخ نن دا دی چي موږ د راتلونکي په باب فکر کولو ته هڅوي.

فوتوريسم موږ ته را زده کوي چي نړۍ په دوامداره توګه بدلېږي او انسان بايد د بدلون د درک او مديريت وړتيا ولري. که نن يو نوی فوتوريستي مکتب رامنځته سي، ښايي د هغه مهم موضوعات به دا وي: مصنوعي ځيرکتيا، ډيجيټلي هويت، سايبري نړۍ، روبوټيک، فضايي استوګنځايونه، جنيټيکي انجينري،

مجازي واقعیت او د انسان او ماشین ګډ تمدن. له همدې امله ویلای سو چي فوتوریسم د شلمي پېړۍ یو تاریخي مکتب نه دی پاته سوی بلکي د یویشتمي پېړۍ د ډېرو علمي او تخنیکي بدلونونو لپاره لا هم یو الهام بخښونکی فکري چوکاټ ګڼل کېدای سي.

په پای کي به ووایم چي مصنوعي ځیرکتیا او راتلونکی ډیجیټلي تمدن هغه ساحې دي چي د فوتوریستانو د پخواني خوب او خیال او د نني واقعیت ترمنځ پُل جوړوي او همدا وجه ده چي د فوتوریسم د مطالعې ارزښت تر اوسه ژوندی او مهم دی.

***

ګران ډاکټر طارق رشاد صاحب!

تاسو په خپله دا علمي، ادبي او مسلکي څېړنه او تحقیق کي، چي د مستندو ماخذونو، علمي معیارونو، نوښتونو او منطقي استدلال، لوړ اند و فکر او نه ستړې کېدونکو هلوځلو پر بنسټ د دې مرکې په تړاو مو ارزښتمن، ژور او ګټور هر اړخیز ادبي او علمي مالومات وړاندې کړې دي، او راتلونکو څېړونکو ته مو یوه معتبره علمي او مسلکي لار هواره کړې ده د خورا ستاینې او درنښت وړ دی. ستاسو دا علمې او مسلکي څېړنه د علمي معیارونو، اکاډیمیکو اصولو او څېړنیزو اخلاقو بشپړ انعکاس دی. زه ستاسو نه د دغو نه ستړیکېدونکي هلو ځلو، علمي معیارونو او مسلکي تعهد له عمله خپله ژوره او د زړه له کومې مننه او درناوی وړاندې کوم. هیلمن یم چي ستاسو ادبي او فرهنګي ارزښتمن، چوپړ او خدمتونه او علمي سفر مو لا نور هم پیاوړی، غښتلی، بریالی، او زموږ هېواد، ویاړلو او پټمنو هېواد والو ته اغېزناک، ګټور، لارښوونکی او تلپاتې وي.

***

گرانه، درروند او د ادب د گلشن ښکلی گله انجنیر عبدالقادر مسعود صاحب!

ستاسو د مینې، اخلاص او ښتینولۍ ډکو ټکو مې زړه د پسرلي باران غوندې تازه کړ. هغه څه چې تاسې زما په اړه په دومره درنښت او محبت لیکلي دي، دا ستاسو د سپېڅلي زړه ، صفا، د قلم د درناوي او د ورورگلوۍ ښکلی انځور دی.

زه که هر څه یم، د خپلې خاورې یو خدمتگار یم او که په علم، ادب او فرهنگ کې مې کوم گام ایښی وي، هغه هم د خپل ولس، ژبې او هیواد د مینې له برکته دی .

ستاسې د مینې دا گلپاڼې به زما د ژوند د زړه گلونه تل تازه وساتي.

گرانه!

ستاسې قلم یوازې رنگ نه بلکې احساس لري ، یوازې الفاظ نه بلکې روح لري.

تاسې کلمات داسې اوډلي چې د ادب د ناوي غاړگۍ مو ترې جوړه کړې ده.

که نن ما ستاسو سره کومه مرکه ترسره کړې، دا یوازې زما ویاړ نه بلکې ستاسو د دقیقو او هر اړخیزو پوښتنو پایله ده چې زه یې دې ته هڅولی یم ځکه نو دا به مو گډ ویاړ وي.

قلم مو تل تاند ، فکر مو تل روښانه، او وجود مو تل د ادب او فرهنگ لپاره تلپاته سیوری اوسه.

په پای کې، ستاسې د دې بې سارې مینې، اخلاص او قدرپېژندنې څخه د زړه له کومې مننه کوم. خدای دې وکړي چې زموږ دا ادبي او فرهنگي مزل د مینې، ورورولۍ او خدمت په لاره کې نور هم اوږد، زرغون ، برکتي او تر مزله ورسیږي.

په ډېره مینه او درناوي

ډاکټر طارق رشاد

***

په درنښت او ادبي مینه: انجنیر عبدالقادر مسعود